

ФС

Бертальт Брэхт
**УЗЛЁТ
АРТУРА УІ,
ЯКІ МОЖНА
БЫЛО
СПЫНІЦЬ**

*Драматургі
світу*

Бертальт Брэхт

***УЗЛЁТ АРТУРА УІ,
ЯКІ МОЖНА БЫЛО СПЫНІЦЬ***

Трагіфарс

*Пераклаў з нямецкай
Васіль Сёмуха*

Мінск
Выдавец Зміцер Колас
2019

УДК 821.112.2-21
ББК 84(4Нем)-6
Б87

Серыя заснаваная ў 2018 годзе.

Рэдкалегія серыі:

Л. Баршчэўскі, П. Васючэнка, Зм. Колас,
В. Мазынскі, М. Пушкіна, В. Ракіцкі

Прадмова і каментар Лявона Баршчэўскага

Пераклад зроблены паводле выдання:

Bertolt Brecht. *Der aufhaltsame Aufstieg des Arturo Ui*. (Taschenbuch, edition Suhrkamp 144). Frankfurt-am-Main: Suhrkamp-Verlag, 1966.

На франтыспісе:

РУДОЛЬФ ШЛІХТЭР,

Бертальд Брэхт – кіроўца грузавіка (1926).

ISBN 978-985-23-0036-0

©Сёмуха В. С., пераклад на беларускую мову, 2019.

©Афармленне і дызайн серыі. Выдавец
Зміцер Колас, 2019.

ЭПІЧНЫ ТЭАТР БЕРТАЛЬТА БРЭХТА І ЯГО П'ЕСА ПРА АРТУРА УІ

Выбітны нямецкі драматург, стваральнік тэорыі эпічнага тэатра Ойген Бертальд Фрыдрых Брэхт (які пазней падпісваў свае творы скарачана: *Бертальт Брэхт* або *Берт Брэхт*) нарадзіўся ў баварскім Аўгсбургу 10 лютага 1898 г. Пасля заканчэння гімназіі ў 1917 г. ён пачаў вывучаць у Мюнхене медыцыну і прыродазнаўчыя навукі, але дарогу ў жыцці Брэхту падказвалі найперш ягоныя літаратурныя і тэатральныя схільнасці.

У 1922 г. першая п'еса Бертальта Брэхта «Барабаны ўначы» была ўпершыню пастаўлена ў Мюнхене; а «Ваал» быў апублікаваны ў выглядзе кнігі. На прэм'еры «Барабанаў уначы» ў Берліне Брэхт упершыню ўбачыў актрысу Гелену Вайгель, якая вельмі яркава ўвасабляла яго ўяўленні пра асабліваасці акторскай прафесіі ў дваццатым стагоддзі. У тым жа 1922 г. Брэхт пераехаў у Берлін, дзе пачаў працаваць у Нямецкім тэатры ў якасці драматурга, на замовы знакамітага рэжысёра Макса Райнгарда. Тады ж ён пазнаёміўся з філосафам, культуролагам і тэатральным крытыкам Вальтарам Бенямінам, з якім іх надалей лучыла сяброўства (аж да самагаўства апошняга ў 1940 годзе).

Зварот Бертальта Брэхта, сына аўгсбургскага фабрыканта, да марксізму, што адбыўся прыкладна ў 1926 г., з кожным годам меў усё большы ўплыў на яго творчасць. У 1926 і 1927 гг. былі апублікаваныя яго адметныя зборнікі паэзіі – адпаведна, «Хатнія казані Бертальта Брэхта» і «3 чытанкі для жыхароў гарадоў». Сапраўдную славу яму, аднак, прынесла «Трохграшовая опера», прэм'ера якой адбылася ў берлінскім тэатры на Шыфбаўэрдам 31 жніўня 1928 г. Менавіта пасля гэтай пастаноўкі крытыкі пачалі гаварыць пра асабліваасці эпічнага тэатра, які Брэхт свядома супрацьпастаўляў традыцыйнаму, называючы апошні «арыстотэлеўскім».

У 1929 г. вядомы ўжо драматург і паэт ажаніўся з Геленай Вайгель, Прэм'ера оперы «Узвышэнне і падзенне горада Махагона», тэкст лібрэта да якой напісаў Брэхт, скончылася спробай прыхільнікаў нацысцкай партыі ўчыніць беспарадкі.

Назаўтра пасля сумнавядомага пажару рэйхстага ў лютым 1933 г. Бертальт Брэхт са сваёй сям'ёй выехаў у Прагу. Іншымі, карацейшымі або даўжэйшымі, прыпынкамі ў яго шматгадовым вымушаным выгнанні былі Швейцарыя, Францыя, Данія, Швецыя і Фінляндыя. За гэты час з'явіліся, сярод іншага, п'есы, «Матухна Кураж і яе дзеці» (прэм'ера адбылася ў Цюрыху ў 1941 г.) і «Жыццё Галілея». У 1941 г. Брэхт атрымаў уязную візу ў ЗША, дзе ён жыў да 1947 года.

Са Злучаных Штатаў Бертальт Брэхт спачатку адправіўся ў Швейцарыю, адкуль ён пільна сачыў за сітуацыяй у акупаванай саюзнікамі і падзеленай Германіі. Галоўнай мэтай творцы было так ці іначай вярнуцца ў тэатр. У той жа час ён вёў перамовы адначасова з заходнегерманскім выдавецтвам Паўля Зуркампа (Франкфурт-на-Майне) і з выдавецтвам «Аўфбаў» ва Усходнім Берліне. У выніку абодва выдавецтвы атрымалі правы публікацыі яго твораў.

У 1949 г. Бертальт Брэхт пераехаў ва Усходні Берлін, дзе на Гелену Вайгель была ўскладзена задача стварэння тэатра «Берлінер ансамбль». Брэхт стаў мастацкім кіраўніком тэатра. У 1951 г. за ажыццяўленне пастановак на сцэне тэатра «Берлінер ансамбль» ён атрымаў Нацыянальную прэмію ГДР. У снежні 1954 г. Брэхту была прысуджана савецкая прэмія «За ўмацаванне міру паміж народамі». Зрэшты, нягледзячы на свой збольшага марксісцкі светалогляд, Брэхт у сваёй лірыцы, у лістах-зваротах да кіраўнікоў ГДР не хаваў крытычнага стаўлення да пэўных дзеянняў уладаў Усходняй Германіі.

14 жніўня 1956 г. Бертальт Брэхт памёр ад сардэчнага прыступу. Машына хуткай дапамогі ехала да яго берлінскага дома за надта доўга...

Абрысы мастацкага свету Бертальта Брэхта вызначаны паэтыкай створанага ім «эпічнага тэатра». Брэхт разглядаў тэатр

у якасці трыбуны выказвання сваіх поглядаў, марыў пра «павучальную п'есу», пра пераўтварэнне тэатра ў «педагагічную дысцыпліну». Нямецкі творца вынайшаў творчы метад «ачужэння», закліканы разбурыць сцэнічную ілюзію, уцягнуць у дзеянне на сцэне глядача. Апошні павінен не гэткулькі давяраць таму, што адбываецца перад яго вачыма, колькі рабіць самастойныя высновы. Актор, які выконвае свае ролі ва ўмовах «ачужэння», раз-пораз ператвараецца ў каментатара падзей, у іх рэзанёра. Песні-зонгі, якія таксама каментуюць падзеі п'есы, ствараюць пэўнага кшталту бар'ер паміж глядачом і сцэнаю. Дзеля больш дасканаллага адчування гэтага бар'ера драматург ужывае і іншыя прыёмы – напрыклад, размяшчае на сцэне розныя таблічкі з надпісамі, што з'яўляюцца над галовамі актораў на пачатку кожнага чарговага эпизоду.

П'еса «Узлёт Артара Уі, які можна было спыніць» была задумана Брэхтам як трагіфарс. Часавыя рамкі дзеяння можна змясціць у перыяд паміж 1929 і 1941 гадамі. Брэхт выкарыстаў у той час прытчавую форму, каб паказаць асобныя этапы прыходу Адольфа Гітлера да ўлады ў Германіі, захоп ім суседняй Аўстрыі.

З дапамогай прыёмаў эпічнага тэатра і эфекту ачужэння Брэхт здолеў стварыць п'есу, якую ён сам ахарактарызаваў як «гісторыю-фарс» (г. зн. грубавата-камічны твор з гістарычным фонам). Пры гэтым аўтар ставіў сабе за мэту, з аднаго боку, паказаць брутальны характар паводзінаў Гітлера на шляху да ўлады, а з другога – прымусіць глядача пасля прагляду спектакля задумацца пра тое, што ж папраўдзе адбылося. У сваім, апублікаваным у 1948 г. «Пасляслоўі» да п'есы Брэхт адказаў на абвінавачванні з боку некаторых крытыкаў, што, маўляў, не дапушчальна «выстаўляць вялікіх злачынцаў на пасмешышча». Брэхт, па-першае, сцвярджаў, што Гітлер не быў «вялікім злачынцам», а быў «вінаваты ў вялікіх палітычных злачынствах» (што не адно і тое ж), а па-другое, ён хацеў паказаць «дробна-буржуазную» павагу да тых, хто выжыў: маўляў, надзвычай важна, каб з дапамогай смеху разбурыць тыя чары, якія шмат у каго яшчэ засталіся ад Гітлера пасля 1945 года.

Сюжэт п'есы будзецца на ўяўленні пра характар дзеяння гангстарскіх групавак, які быў добра вядомы Бертальту Брэхту (менавіта з бандай гангстараў параўноўваецца нацысцкая партыя). На сустрэчы ўласнікаў чыкагскага трэста «Цвятная капуста» у адным з банкаў пэўны Артура Уі прапаноўвае спосаб ратавання бізнэсу праз пагрозы і шантаж. Яго ідэя на пачатку падабаецца іншым бізнэсоўцам ды звязаным з імі людзьмі, якія паступова пачынаюць трапляць ва ўсё большую залежнасць ад авантурыста і шантажыста Уі. У выніку, пасля шэрагу арганізаваных забойстваў, уладу Уі прызнаюць не толькі ў Чыкага, але і ў суседнім гарадку Цыцэра. Арганізаваўшы забойства кіраўніка гарадка Ігнація Дольфіта, Артура Уі спрабуе дамовіцца з яго жонкай Бэці аб супрацоўніцтве. Але ўзнікае канфлікт, і Бэці гіне ад рук забойцаў, падасланых Артура. У эпілогу Брэхт павучае публіку:

Вучыцеся глядзець, самкнуўшы вочы,
І дзейнічаць, не галаву марочыць.
Вы лічыце, што чалавецтву годзе,
Адправіць к чорту чортава выролдзе?
Не радуіцеся рана: тое лона,
Што спарадзіла гада, родзіць зло нам.

У п'есе Брэхта можна бачыць нямала паралеляў з сюжэтамі шэкспіраўскіх п'ес ды іх героямі. Як і Макбета ў аднайменнай трагедыі Шэкспіра, загалоўнага героя п'есы Брэхта наведвае здань адной з ягоных ахвяр. Для таго, каб больш яскрава паказаць зло і злачынны ўзыход Артура Уі да ўлады, драматург, відавочна, прымушае чытача ўзгадаць пра шэкспіраўскага Рычарда III. Урэшце, уменне Уі выступаць перад публікай – гэта адзін з вынікаў урокаў, атрыманых ім ад актора: апошні вучыць галоўнага героя, якім спосабам той павінен рухацца, сядзець і прамаўляць. У іншым месцы актор наўпрост цытуе прамову Марка Антонія з шэкспіраўскага «Юлія Цэзара».

Лявон Баршчэўскі

УЗЛЁТ АРТУРА УІ, ЯКІ МОЖНА БЫЛО СПЫНІЦЬ

АСОБЫ

ЗАКЛІКАЧ

ФЛЭЙК,

КАРУЗЭР,

БУТЧЭР,

МАЛЬБЭРЫ,

КЛАРК

} дзялкі, сябры
ўправы грэста
«Цвятная
капуста»

ШЫТ, уладальнік параходства

СТАРЫ ДАГСБОРА

ДАГСБОРА-СЫН

АРТУРА УІ, шэф гангстараў

ЭРНЭСТА РОМА, яго памочнік

ЭМАНУЭЛЕ ГІРЫ, гангстар

ДЖУЗЭПЭ ДЖЫВОЛА,

гандляр кветкамі, гангстар

ТЭД РЭГ, рэпарцёр газеты

«Стар»

ДОКДЭЙЗІ

БОЎЛ, касір у ШЫТА

ГУДВІЛ і ГЭФЛЗ, клеркі

з гарадской управы

О'КЭЙСІ, упаўнаважаны

па расследаванні

АКТОР

ХУК, аптовы гандляр гароднінай

ПАДСУДНЫ ФІШ

АБАРОНЦА

СУДДЗЯ

УРАЧ

ПРАКУРОР

ЖАНЧЫНА

МАЛАДЫ ІНА, давераны Ромы

НІЗКАРОСЛЫ ЧАЛАВЕК

ІГНАЦІЙ ДОЛЬФІТ

БЭЦІ ДОЛЬФІТ, яго жонка

СЛУГІ ДАГСБОРА

АХОЎНІКІ

ГАНГСТАРЫ

ГАНДЛЯРЫ ЗЕЛЯНІНАЙ

з Чыкага і Цыцэра

ГАЗЕТНЫЯ РЭПАРЦЁРЫ.

ПРАЛОГ

Перад заслонай выходзіць Заклікач. На заслоне вялікія афішы: «Новае пра скандал у доках», «Барацьба за тэстамант і прызнанні старога Дагсбора», «Сенсацыя на працэсе аб пажары на складзе», «Забойства гангстара Эрнэста Рома ягонімі сябрамі», «Шантаж і забойства Ігнацыя Дольфіта», «Захоп гангстарамі горада Цыцэра». За заслонаю аркестр ударных.

Заклікач. Шаноўная публіка, сёння ў нас пойдзе гаворка...

Эй, ціхаце вы там, галёрка!

І вы, мадам, здыміце свой капялюшык, –

Ага ж!... сёння мы вас крыху разварушым

Сканадальна-актуальным – за гэтым разам –

Гісторыка-гангстарскім паказам:

Пра будаўніцтва прычалаў і пра крэдыты,

Якімі займаліся ў Чыкага бандыты.

Пасля вам раскажуць нашы акторы

Пра завяшчанне сумленнага старца Дагсбора.

Пра пажар на складзе з судовым разборам,

Пра забойства Дольфіта, Ромы Эрнэста,

Пра росквіт славутага Капуснага трэста,

Пра тое, як Цыцэра і горад Чыкага

Апанавала гангстарская шарага.

Тут пройдуць кар’ера Артура Уі – бандыта,

Вяршкі мафіёзнага свету, яго эліта,

Убачыце мёртвых, жывых і прысных

Любімых у народзе і ненавісных,

Народжаных, узнесеных з разборам, –

Напрыклад вось, старац сумленны, добры Дагсбора.

Стары Дагсбора з’яўляецца перад заслонай.

Душа твая чорная, галава сівая, не лысы,
Ну, кланяйся і тупай сабе за кулісы!

Стары Дагсбора кланяецца, выходзіць.

А зараз... Ён сам. Наш Джывола рахманы –
Прадае кветкі і розныя там ікэбаны,
Ану ж, кульгавенькі, сей мамэнт
Пакажыся публіцы на камплімент!

Д ж ы в о л а з'яўляецца перад заслонай.

У яго на сінтэтычным паліве пашча,
Не суйцеся, – з'есць, і сыты калі, і нашча!
Ногі ў хлусні кароткія, а як у Джыволы? –
Ён толькі з выгляду кульгавы і кволы.

Джывола, кульгаючы, выходзіць.

Наш Гіры Эмануэле, супер-клоўн!
Славу ты, вядомы! І ты, выходзь на паклон.

Перад заслонай з'яўляецца Г і р ы, і махае рукою, вітаючы публіку.

Найвялікшы забойца, заплечны майстар!
Правальвай!

Раззлаваны Гіры выходзіць.

А вось з гангстараў гангстар!
Ён пеклам пасланы караць грахі і заганы, –
Перад ім нямеюць усе вядомыя нам паханы.
Вось ён – выходзіць, глядзіць панура
Усёмагутны і неўміручы Уі Артура.

Перад заслонай з'яўляецца Ар т у р а У і
і павольна праходзіць паўз рампы.

Прыгледзьцеся, гэта ж вам другі Рычард Трэці:
Другога такога не знойдзеце нават у смецці!
З часу войнаў чырвонай і белай ружаў
Не было столькі слёз, як ад гэтага мужа!
Шаноўная публіка, з улікам таго, што вам міла
Дырэкцыя нашая пастанавіла:

Не шкадуючы тратаў і мускульнай сілы
Паказаць гэту драму ў высокім стылі.
Але папярэджу: ўсё будзе паводле праўды суровай,
Усё, што пабачыце, зусім не нова, –
Не выдуманая, не штукавана актёрскай дрэсурай,
Не выпетрана, не вылегчана цэнзурай –
Усё, што пакажам – суцэльная шчырасць сэрца,
І хай разуменнем у вас яна адзавецца.

Музыка гучыць гучней і гучней, з ёю зліваецца трэск кулямётных
чэргаў; Заклікач выходзіць за заслону.

Сцэна 1

Сіці. Уваходзяць пяць дзялкоў, сяброў Капуснага трэста.

- ФЛЭЙК. Пракляты час!
- КЛАРК. Здаецца, наш Чыкага,
Нібы старая дзеўка, ідучы
Па малако, знайшла ў сваёй кішэні
Заместа грошай – дзірку, ўсе манеты
У лужыне.
- КАРУЗЭР. У той чацвер Тэд Мун
Мяне і каля сотні іншых склікаў
На смажаных фазанаў. І калі б
Прыйшлі мы, ўбачылі б, як з малатка
Ідзе ўся мэбля Тэда Муна. Сёння
Усё так проста. Ты – міліянер,
А праз хвіліну – галадранец. Морам
Яшчэ плыве сюды твая капуста,
А ўжо купляць няма каму ў Чыкага.
- БУТЧЭР. Як гром у чыстым небе!
- МАЛЬБЭРЫ. «Клайв і Робэр»
Ужо ледзь дыхаюць!
- КЛАРК. Карміў Уілер
Усіх з часоў патопу і – банкрут!
- ФЛЭЙК. Кантора Дзіка Хавэлока – спруцянела.
- КАРУЗЭР. А Шыт? Куды падзеўся Шыт стары?
- ФЛЭЙК. Няма калі яму сюды хадзіць.
Па банках бегае.
- КЛАРК. Ды ну? І Шыт?
(Паўза.)
Мне ясна ўжо: капуснаму гешэфту
Цяпер у нашым горадзе – хана!

- Бутчэр. Сябры, не трэба ляманту і слёз,
Хто не памёр – жыве!
- Мальбэры. У дамавіне
Жывы таксама можа паляжаць.
- Бутчэр. Не вешай носа! Гандляваць капустай –
Надзейны і здаровы бізнэс. Горад,
Амаль пяцімільённы, галадаць
Не можа, будзь тут крызіс ці не крызіс,
А есці хочацца, гародніна
Патрэбная.
- Карузэр. І як той гандаль?
- Мальбэры. Слаба.
Адзін качан капусты на дваіх,
І тое – у крэдыт!
- Кларк. Згніе капуста.
- Флэйк. Дарэчы, за дзвярыма там чакае
Прыёму нейкі тып, завуць – Уі.
- Кларк. Ён гангстар?
- Флэйк. Ну, вядома. Падлы пах
Унюхаў і прыбег урваць кавалак.
Памочнік спадара Эрнэста Рома
Бажыўся даказаць зеляншчыкам,
Што ўсякая, не нашая капуста,
Здароўю шкодзіць. Абяцае нават
Падвоіць абарот, бо ён, гандляр,
Хутчэй капусту купіць, чым труну.
- Нявесела смяюцца.
- Карузэр. Нахрапісты нахаба!
- Мальбэры (*рагоча на ўсё горла*). Бомбы Мілса,
Гарматы Томпсана! – вось вам і новы
Струмень крыві у гандлі! Бізнэс наш
Адродзіцца і расквітнее зноў!
Прабеглі почуткі, што спім мы кепска,
І вось спадар Артура Уі прыходзіць

Да нас і пралануе нам паслугі,
А мы яшчэ капыліць губы будзем?!
Што ж, будзем выбіраць паміж Уі
І Арміяй ратунку – дзе смачней?
Я думаю, ў Уі суп – гарачэйшы.

КЛАРК.

КАРУЗЭР.

МАЛЬБЭРЫ.

Ганіце прэч!

Не, толькі далікатна!

Хто ведае, што будзе з намі ўсімі?

Рагочуць.

ФЛЭЙК (*да Бутчэра*). А што ў Дагсбора там? Далі пазыку?

(*Да астатніх.*)

Мы з Бутчэрам шукалі выйсця, як нам
Без грошай пратрымацца хоць бы год?
І вось пастанавілі: мы заўсёды
Плацілі гораду падаткі спраўна,
Чаму ж бы горад нам цяпер не мог
Дапамагчы нейк выграбціся з ямы
І даць пазыку – скажам, на будоўлю
Прычалаў новых? Мы іх пабудуем,
Тады й гародніна таннейшай будзе.
Дагсбора карыстаецца павагай
І мог бы ўладзіць... Ну, дык што ён кажа?

БУТЧЭР.

ФЛЭЙК.

КАРУЗЭР.

МАЛЬБЭРЫ.

Не хоча лезці ў гэту калатушу.

Не хоча? Чорт вазьмі, стары Дагсбора

Не хоча ў доках нам дапамагчы?

А я ж фінансаваў яго дарма

На выбарах.

Нягоднік! Ён у Шыта

Калісь быў шынкараром! Яшчэ не стаўшы

Палітыкам, ён еў хлеб трэста. Флэйк,

Вось вам удзячнасць! Вось яго мараль!

Без долараў не можа быць маралі!

Усе бягуць, як пацукі, на здраду

Гатовы сябар, прадае слуга

Гаспадара свайго, – і наш шынкар,
Такі усмешлівы, адверне нос
І карабель пакіне! А мараль?
О, дзе ты, дзе ты ў крызісе мараль?!

КАРУЗЭР.

Я думаў, што Дагсбора не такі!

ФЛЭЙК.

Што ўсё ж сказаў стары?

БУТЧЭР.

Што ўсё – афёра.

ФЛЭЙК.

Афёра? Будаваць прычалы ў порце?
Мы тысячам людзей дамо занятак,
Дамо ім хлеб...

БУТЧЭР.

А ён зусім не пэўны,
Што будзем будаваць.

ФЛЭЙК.

Якая ганьба!

БУТЧЭР.

Што – ганьба? Наш падман?

ФЛЭЙК.

Яго сумненне!

КЛАРК.

Тады вазьміце іншага, які
Пазыку выб'е нам.

МАЛЬБЭРЫ.

Такія ёсць...

А як Дагсбора – такіх болей няма!
Адзін ён сама ў акурат.

КЛАРК.

Чаму ж?

БУТЧЭР.

Сумленны ён, і гэтым славіцца.

ФЛЭЙК.

Пустое!

БУТЧЭР.

Імя сваё стары высока ставіць...

ФЛЭЙК.

Пляваць! Найперш патрэбен нам крэдыт,
А на імя пляваць!

БУТЧЭР.

А не скажы!

Імя патрэбна. Пад імя – і грошы.
Адно сумленнаму калі даюць,
Ніякіх лішніц не пытаюць, у яго
Патрабаваць няёмка і гарантый.
Такі Дагсбора наш. Ён – наш крэдыт!
Ён возьме на прынаду. У яго
Усе павераць. Нават той, хто ў Бога
Не верыць, той Дагсбора прыме сэрцам.

Праныра-біржавік ужо й сабе
Не давярае, да юрыста йдзе
З сваім юрыстам, а апошні цэнт
На захаванне да Дагсбора цягне,
Чый на цвіку ў шынку вісіць фартух.
Сумленны ён. Пуд праўды ў ім. Дажыў
Да старасці, а слабасці не мае.

Я паўтараю, ён для нас – знаходка,
Тым больш, калі будуеш докі, і
Далей іх будаваць намеры маеш.
Яму цаны няма. Яго падтрымка –
Усім зарука ўдачы ў кожнай справе,
Але, баюся, нас не падтрымае.

Флэйк. Ён скажа: «Горад наш не міска з супам».

Кларк. І: «Ўсе – за горад, горад – за сябе!»

Мальбэры. Стары без пачуцця гумору.

Карузэр.

Думкі

Мяняе не часцей, чым порткі. Горад
Яму не проста пабудовы, дзе
Жывуць і б'юцца людзі за біфштэксы,
За хлеб, за грошы, горад – гэта кніга,
Як тая Біблія. Ён мне агідны.

Кларк. Ніколі сэрцам з намі ён не быў.

Дык што яму капуста? Транспарт наш?

Няхай усё згніе, – не варухне

І пальцам. Дзевятнаццаць год, а мо

І цэлых дваццаць, ён у нас бярэ

На выбары багата грошай. Толькі ж

Капусту бачыў на талерцы. Вокам

Не глянуў у гараж ні разу.

Бутчэр.

Праўда.

Кларк. К чарцям сабачым!

Бутчэр. Не чарцям, а нам!

Флэйк. Навошта нам ён? Кларк сказаў, што нас
Ён не прымае.

Сцэна 2

Каля ўвахода на таварную біржу. Флэйк і Шыт.

- Шыт. Ад Понція я лётаў да Пілата.
Пілат паехаў. Понцій мыўся ў лазні.
Цяпер сваіх былых сяброў мы бачым
Са спіны толькі – ўсе бягуць ад нас.
Цяпер і брат, каб не спаткацца з братам,
Па боты да старызніка бяжыць –
Каб толькі не абрабавалі іх.
Партнёры так баяцца, што не могуць
Па імені адзін аднога зваць
На людзях. За кішэні ўсе баяцца.
- Флэйк. Дык што адкажаш ты на прапанову?
Шыт. На вашу прапанову? Прадаваць?
Не-не! За чайвыя вам падай
Абед пад чарку ды яшчэ й падзяку
За ўсё прапітае. Лепш прамаўчу,
Што думаю пра вас!
- Флэйк. Але ж за так
Табе ніхто не дасць нічога!
- Шыт. Ясна,
Разлічваць сённа на сяброў – дарма.
- Флэйк. З грашыма сённа туга.
- Шыт. У таго,
Хто больш за іншых мае ў іх патрэбу.
Хто, як не сябар скажа гэта сябру?
Ты параходства не ўтрымаеш.
- Флэйк. Ты параходства не ўтрымаеш.
Шыт. Што ты?
А маю жонку – ці ўтрымаю? Ты ж
Мне сябар, ведаеш усё!

Флэйк.

Калі

Ты прадасі...

Шыт.

Дык патану не сёння...

Але... што ж вам так трэба з параходства?

Флэйк.

Ды мы – наш трэст – табе дапамагчы
Жадаем, ты не думаў?

Шыт.

Вось не думаў...

Ай дурань! Мне і ў голаў не прыйшло,
Што вы працягнеце руку, але
Абы каб толькі не абрававаць?

Флэйк.

Злосць у бядзе – не сябар, не памога.

Шыт.

Не горшы сябар за другіх, мой Флэйк.

Праходзяць трое – гангстар Артура Уі, яго памочнік Эрнэста
Рома і яго ахоўнік. Уі пільна глядзіць на Флэйка, быццам чакаючы,
што той заговорыць, а Рома, ужо прайшоўшы міма,
злосна абарочваецца.

Шыт.

Хто гэта?

Флэйк.

Гангстар Уі. Ну дык, Шыт,
Ці прадасі нам параходства?

Шыт.

Ён

Хацеў з табой пагаварыць.

Флэйк (*злосна смяецца*).

Нам гэты

Шалёны гангстар не дае спакою.

Капусту пралануе прадаваць

Пад рэвальверам. Так, цяпер такое

Усюды ў нас; наш горад гіне, горад

Гніе ад пошасці дурной праказы.

Адкуль прыйшло ўсё гэта? На якой

Памыйніцы расплоджвалася ліха?

Шантаж, забойствы, гвалт, разбой, насілле,

Паўсюль «Ратуйся!», «Рукі ўгору!» Трэба

Ўсё гэта выпаліць агнём!

Шыт (*востра зірнуўшы на яго*).

Глядзі,

Каб нам самім не заразіцца.

Флэйк.

Ну,

Дык прадасі нам параходства?

Шыт (*адступіўшы і гледзячы на субсяседніка*). Так!

Тут падабенства ёсць, бадай што, з тым,
Хто толькі што прайшоў. Хай не адразу
Яно відаць, але ўсё ж пазнаецца.
Так на дне сажалкі бывае вецце
Зялёнае і коўзкае, як змеі.

Глядзіш – ці змеі там, ці проста вецце? –
Не разбярэш. Флэйк, дужа не крыўдуй,
Ты на Эрнэста Рому так падобны,
Нібы галіна на змяю. Цяпер
Цябе й яго пабачыўшы, мяркую,
Што падабенства заўважаў раней,
Але не надаваў яму значэння.

Ну, паўтары мне: «Прадасі ці не?»
Той самы голас... Не, ты лепей крыкні:
«Стой, рукі ўгору!» Гэтага ж ты хочаш?

(Падымаючы абедзве рукі.)

Здаюся, Флэйк. Бяры ўжо параходства!
Заплаціш чым? Мне выспяткам пад зад?
Ну ты і скнара! Даў бы ўжо хоць два.

Флэйк.

Ці ты здурэў?

Шыт.

Я – не, хоць быў бы рады!

Сцэна 3

Рэстаран Дагсбора. Дагсбора і яго сын спалоскваюць шклянкі.
Уваходзяць Бутчэр і Флэйк.

ДАГСБОРА. Дарма вы тут! І вашы прапановы,
Усе, як рыба здохлая, смярдзяць.

ДАГСБОРА-СЫН. Не хоча бацька.

БУТЧЭР. Ну, тады не трэба.

Не хоча – і няхай: як не, дык не.

ДАГСБОРА. Усё лухта, усё падман! Прычалы...
Не будзе іх!

ДАГСБОРА-СЫН. Не хоча бацька.

БУТЧЭР. Добра,

Тады забудзем.

ДАГСБОРА. Гарадская каса –

Не міска супу, каб усякі соваў

Туды сваю нявымытую лыжку.

Ды бізнэс ваш, халера, хоць куды!

БУТЧЭР. А што казаў я, Флэйк? Вы – песіміст!

ДАГСБОРА. Быць песімістам – здрада! Не губіце

Сябе напуста. Гандляваць капустай –

Святая справа. Бо яна – як хлеб.

Як мяса. Хлеб і мяса з зелянінай

Патрэбны людзям. Вось, падам я ім

Сухі біфштэкс без каліва гарніру,

Катлету без гарошку, без пюрэ –

І прападу адразу без кліентаў.

Сёй-той, бывае, муляецца, крэкча,

Баіцца лішняе пераплаціць,

Ніяк не важыцца купіць касцюм...

А на гародніну заўсёды знойдзе

Ён дзесяць цэнтаў. Так што, хлопцы, дружна!

Не бойцеся! Смялей! Напору болей!

Флэйк. Цябе паслухаеш, стары, і лёгка
На сэрцы робіцца.

Бутчэр. І мне вясёла
Адразу на душы, што ты, Дагсбора,
Так верыш цвёрда ў будучыню трэста:
Мы ж да цябе прыйшлі не проста так.
Не бойся, не за тым, пра што ты думаў.
З пазыкай скончана, забыта й пахавана.
Мы па прыемнай справе – так мы верым.
Згадалі мы, што дваццаць тры гады
Назад, якраз у чэрвені, аддаўшы
Найлепшыя гады на росквіт наш,
Пайшоў, Дагсбора, ты ад нас службыць
Ужо ўсяму Чыкага. І не стаў бы
Наш горад тым, чым ёсць ён сёння. Толькі ж
І трэст не быў бы тым, чым ёсць, калі б
Яму памог Чыкага! І я вельмі рады,
Што нашы справы шчыра ты прымаеш.
Бо вырашылі мы ўрачыста дату
Адсвяткаваць і даказаць табе,
Як мы цябе, стары, высока цэнім,
Цябе і ўсе твае паслугі трэсту.
Чым даказаць? Табе падносім пачак,
На дваццаць тысяч акцый. Вось, прымі
Пакет кантрольны акцый параходства.

(Кладзе на стол пакет акцый.)

ДАГСБОРА. Што гэта, Бутчэр?

Бутчэр. Я скажу, Дагсбора,
З усёю шчырасцю: у нас у трэсце
Чулівых душ не дужа шмат; але,
Калі мы ўчора твой адказ пачулі,
Адказ без хітрыкаў і цырымоній,
На просьбу ідыёткую пазыку
Нам удзяліць, тут і пазналі мы
Старога друга, добрага Дагсбора.
Прызнацца сорамна: у многіх слёзы

На вочы нагарнуліся. «Ну, так, –
Сказаў адзін (не бойся, Флэйк, імя
Ягонага не назаву), – пайшлі,
Дальбог, дальбог, мы гібельнай дарогай!»
Паўстала паўза, і сама сабой,
Дагсбора, ўзнікла наша прапанова.

ДАГСБОРА. Флэйк, Бутчэр, што ўсё гэта азначае?
БУТЧЭР. Ну, як што? Як што? – Наша прапанова!
ФЛЭЙК. І ты прымі яе, стары. Вось ты
Стаіш тут перад намі, ўвасабленне
Сумлення грамадзянскага і цноты...
Ты, шклянкі мыючы, змываеш бруд
І з нашых душ, Дагсбора! Але ж ты
Не багацейшы за сваіх кліентаў.

ДАГСБОРА. Не ведаю, што вам сказаць.
БУТЧЭР. А ты маўчы –
Бо ты сумленны чалавек. Вазьмі
Пакет, табе спатрэбіцца. Ты знаеш,
Не часта нам сумленна грош даецца.
Вось і сыноч твой тут... Пра сына думай!
Вядома, гонар даражэй за чэк,
Але ж і грошы рэч! Вазьмі пакет!
Мы верым, што ніякіх крыўд не будзе.

ДАГСБОРА. А параходства, Шыт?
ФЛЭЙК. Зірні ў акно.

ДАГСБОРА (*каля акна*). Я дваццаць год гляджу на параходства...

ФЛЭЙК. Пра гэта мы й падумалі.

ДАГСБОРА. А Шыт?

ФЛЭЙК. Ён будзе ўзначальваць гандаль півам.

БУТЧЭР. Ну што, дык згода?

ДАГСБОРА. Ну, ды параходствы ж
За так не аддаюць.

ФЛЭЙК. Не бойся, дружа!
Вядома, дваццаць тысяч нам таксама
Не лішнія цяпер, калі з пазыкай
Так прагарэла ўсё.

Бутчэр.

Пакеты акцый

Пускаць на рынак – не зусім выгода.

ДАГСБОРА.

Ну, гэта ўжо на праўду больш падобна.

Што ж, справа неблагая, калі толькі

Асобых там умоў...

Флэйк.

Умоў ніякіх.

ДАГСБОРА.

Дык кажаце вы, дваццаць...

Флэйк.

Гэта многа?

ДАГСБОРА.

Не, не... Няўжо вось гэта параждства,

Дзе шынкарком служыў я... Ну дык, што ж,

Калі ніякіх тут ашукаў... Што,

Вы адмаўляецеся ад пазыкі?

Флэйк.

Так.

ДАГСБОРА.

Ну што ж, тады, вядома... Сынку мой,

Ну вось табе... А я падумаў быў,

Што вас пакрыўдзіў... Аж такая справа!

Глядзі, сыноч, здараецца, што часам

І за сумленнасць плацяць. Праўда ваша:

Ён можа ўспадкаваць маё імя,

Імя сумленнае, ды больш нічога,

А колькі ад галечы зла!..

Бутчэр.

Прымі

Дарунак наш, і знікне непамысны

Той прысмак ад нягеглай прапановы!

Тады і мы свабодна па парады

Прыходзіць будзем, і навучыш нас,

Што нам рабіць, каб гонару не страціць,

І каб сумленнасцю не паступіцца.

Тады ты будзеш наш – душой і целам,

Бо будзеш звязаны агульнай справай

І станеш сябрам трэста. Ну, дык згода?

ДАГСБОРА (*хапае яго за руку*). Бутчэр, Флэйк, бяру.

ДАГСБОРА-СЫН.

Згадзіўся бацька.

З'яўляецца надпіс.

Сцэна 4

Піўнушка пры букмэкерскай канторы на 122-й стрыт.
Артура Уі і ягоны памочнік Эрнэста Рома з ахоўнікамі
слухаюць радыё – пра ход скачак. Каля Ромы – Докдэйзі.

РОМА. Артура, слухай, што скажу – адкінь
Сваю блазнуту і дурную скруху
І думкі марныя, – патрэбны дзеі.
Пра тое толькі і гаворыць горад.
УІ (горка). Што горад мне! Лухта! Ніхто
Мяне не ведае й не помніць тут.
Не мае горад памяці. Тут слава
Не вечная. Прайшоў заледзьве месяц,
А ўжо забыліся пра сто налётаў.
І мы забылі ўсё.

(Праглядае газеты.)

Маўчыць і маўзер,
Маўчыць і прэса. Ёсіх пазабівай, –
А не скажу, што слоўца надрукуюць.
Не ўчынак варты, варты ўплыў ягоны.
А ён залежыць ад майго рахунка.
Ну ж, карацей, зайшло аж так далёка,
Што ёсіх пашлю к чарчям сабачым.

РОМА. Хлопцы,
Як грошы скончыліся, – падурэлі;
Але найгоршае: гультайства іх псуе.
Яны страляюць па тузах віновых,
А не па людзях. Гэта – нездарова.
Артура, мне у штаб заходзіць гідка.
Мне іх шкада. Я ім гляджу у вочы
І сіл не маю абяцаць бясконца.

Уі. З гароднінай прыдумаў ты выдатна, –
Цудоўны рэкет. Што ж мы тут сядзім!?
РОМА. Яшчэ не час, цярпі, яшчэ зарана.
«Зарана» – добра! Ўжо каторы месяц,
Як з трэста выгналі цябе, сядзіш
І толькі план за планам выстаўляеш.
Баішся трэста ты, за свой хрыбет
Баішся. А з паліцыяй сустрэча
У банку Гарпера цябе зламала,
Дагэтуль лыткі млеюць.

Уі. Там стралялі.
РОМА. Стралялі у паветра. Ну, і што?
Уі. Калі б не тыя двое, сведкі, сёння
Сядзеў бы я ў турме! А суд! Ніякай
Спагады да мяне!

РОМА. Адной капусты
Замала для стральбы, яна – не банк.
Пачнём з Дзясятай стрыт – паб’ём ушчэнт
Вітрыны крам і газай абальём
Капусту, пасячом, патрушчым мэблю,
Падпалім крэслы, лаўкі, так і дойдзем
Да Сёмай стрыт. Эмануэле Гіры
Пасля заявіцца да іх у фракту
З гваздзічкам у пяціцы і купцам
Ахоўваць іх запрапануе. Дзесяць
Працэнтаў з выручкі – гатоўкай.

Уі. Не.
Мне самаму ахова – да зарэзу.
Ад паліцэйскіх бараніць мяне –
Патрэба першая, і ад sudoў,
А там ужо я ўбараню другіх.

(Змрочна.)

Пакуль суддзю не пакладу ў кішэню,
Пакуль не возьме грошы ад мяне,

Я – смецце, пыл. І кожны паліцэйскі
Заб’е мяне, застукаўшы на сейфе.
РОМА. Тады нам застанеца толькі план
Джыволы. У яго сабачы нюх
І спрыт. Ён кажа: трэст «Цвятной капусты»
Гнілізнаю прасмерд, – і мусіць, праўда.
Пра тое плёткі ходзяць з тога дня,
Калі стары Дагсбора ўзяў пазычку.
І вось чыкагцы мелюць языкамі,
Што нешта тут нячыста: дзе прычалы?
Куды падзеліся прычалы? Зрэшты,
Дагсбора сам падтрымлівае трэст.
Стары сваё імя высока ставіць
І ўблытвацца не будзе у афёры.
А, глянь, да нас сюды ідзе сам Рэг,
Рэг-рэпарцёр! Ну, гэты знае ўсё!

Рэг (*нападнітку*). Хэло, Эрнэста Рома! Уі, хэло!
Што там у Капуі чуваць?

Уі. Дзе, дзе?

Рэг. У Капуі. Там войска Ганібала
Калісьці згінула з пустой раскошы
І ад бяздзеяння.

Уі. Ідзі ты к чорту!

РОМА (*Рэгу*). Ну, годзе ўжо! Лепш раскажы нам, Рэг,
Які кавалак трэсту адваліў

На гандаль чортавай капустай горад?

Рэг. А вам чаго так галава баліць?

Ці, можа, й вам на ўме капуста тая?

Ўсё ясна! Вам – пазыка? А Дагсбора

Ўсё чыста зладзіць.

(*Пераймаючы голас Дагсбора.*)

«Горад не дазволіць,

Каб заняпаў такі кавалак ладны

У эканоміцы». Муніцыпальны

Савет аж душицца ад слэз... Капуста
Расчуліла савет, а браўнінг твой,
Артура, не расчульвае нікога.

Усе рагочуць.

Рома. Ён не ў гуморы, не дражні яго!
Рэг. Што ж, разумею. А Джывола, кажуць,
Да Аль Капонэ перабег.

Докдэйзі (*моцна п'яная*). Хлусня!
Джузэпэ не чапай!

Рэг. Няўжо, Докдэйзі,
Ты ўсё яшчэ любоўніца Джыволы?
(*Прадстаўляе яе.*)

Чацвёртая любоўніца другога
Памочніка

(*паказваючы на Уі*)

амаль патухлай зоркі

Чортведама якой велічыні.

О, горкі лёс!

Докдэйзі Заткніце падлу храпу!

Рэг. Нашчадкі гангстарам вяноў не носяць.
Натоўп герояў вышукае новых.
Кумір мінулы вымра і саступіць
Свой трон наступнаму. «О людзі, людзі,
Я ж вас параніў!» – «Што, калі?» – «Было!» –
«Усё загоілася.» – «А на целе
Праходзяць шнары разам з целам». – «Што?
На свеце, дзе ніхто не заўважае
Добра, ліхое ўсё слядоў таксама
Не пакідае?» – «Не!» – «О свет гнілы!»

Уі (*гаркае*). Заткніце храпу падлу!

Ахоўнікі набліжаюцца да Рэга.

Рэг (*бялее*). Ціха, ціха,

Уі, – я прэса!

Наведнікі піўнушкі ўскокваюць.

РОМА (*выштурхвае Рэга*). Ты усё сказаў,

Ідзі, ідзі дамоў, хутчэй!

Рэг.

Бывай!

Піўнушка пусцее.

РОМА (*да Артура Уі*). Нервовы стаў ты.

Уі.

Станеш тут! Прыдуркі,

Як гаўняка, нагой шпыняюць!

РОМА.

Гэта

Таму, што ты перапускаеш ім.

Уі (*змрочна*). Дзе Гіры? Дзе юрыст з «Цвятной капусты»?

РОМА.

Казаў, у тры гадзіны будуць тут.

Уі.

А што за плёткі ходзяць пра Джыволу
і Аль Капонэ?

РОМА.

Быў Капонэ ў лаўцы

Ў Джыволы і купляў вянкi.

Уі.

Каму?

РОМА.

Не нам, прынамсі.

Уі.

Я не паручыўся б.

РОМА.

Ай, не кажы! Ты сёння дужа змрочны.

Ніхто не думае пра нас.

Уі.

З дзярмом

Лепш абыходзяцца, чым з намі! Здрадзіць

Джывола нам пры першай жа няўдачы.

Калі ж нам пафарціць, тады ён наш!

РОМА.

А вось і Гіры!

Уваходзяць Эмануэле Гіры, з ім бывалы прайдзісвет Боўл.

ГІРЫ.

Шэф, вось прадстаўнік

Ад трэста.

РОМА (*Боўлу*).

Ты і ёсць юрыст з «Капусты»?

Боўл.

Нядаўна быў. Ды тыдзень вось ужо,

Як той стары сабака...

ГІРЫ.

Ён «Капусту»

І што капустай пахне – зненавідзеў.

Боўл. М'яне стары Дагсбора...
 Уі (*нерабіваючы*). Што – Дагсбора?
 РОМА. Якія у цябе гешэфты з ім?
 ГІРЫ. Таму я і прывёў яго!
 Боўл. М'яне
 Прагнаў Дагсбора.
 РОМА. З параходства Шыта?
 Боўл. З Дагсборавага параходства. Ён там
 З пачатку верасня іх новы шэф.
 РОМА. Ды што ты?
 ГІРЫ. Так, бо параходства Шыта
 Ужо ў руках Дагсбора. Боўл сам бачыў,
 Як акцыі перадалі яму.
 Пакет «Цвятной капусты». Уручаў
 Сам Бутчэр...
 Уі. Ну і што?
 Боўл. А тое, што
 Ганебна...
 ГІРЫ. Ты не разумееш, шэф?
 Боўл. Дагсбора дамагаўся ад уладаў
 Асігнаванняў для «Капусты»...
 ГІРЫ. ...тайна
 Ва ўправу трэста ўлез!
 Уі (*пачынае нешта разумець*). Га, значыць – хабар!
 Авой, тады стары ў гаўне па горла!
 Боўл. Пазыка дадзена была «Капусце»,
 Але праз параходства. Ну, праз нас.
 І ад імя Дагсбора, а не за Шыта,
 Як думаюць, падпісаў кантракт.
 ГІРЫ. Вось і Дагсбора вам! Усе крычаць:
 Сумленны, непадкупны, шчыры, чысты!
 А ён – старая шылда, вась хто ён!
 Старэча беззаганная, чысцюля!
 Боўл. М'яне турнуў за дробязную трату,
 А сам... Старая псіна!

РОМА.

Спакайней!

Ты не адзін, другім таксама кроў
Кіпіць, калі такое бачаць. Што
Ты сам пра тое думаеш, Артура?

УІ (*наказвае на Боўла*). Ён можа прысягнуць?

ГІРЫ.

Вядома, можа!

УІ (*раптам выпростаецца*). За ім сачыце! Рома, нам пара!
Вялікія чакаюць справы нас!

Уі шпарка выходзіць, за ім Эрнэста Рома і ахоўнікі.

ГІРЫ (*ляпае Боўла па плячы*).

Ты пэўна запусціў у ход матор
Такі, што нам...

Боўл.

...Барыш няблага б выпіць?

ГІРЫ.

Барыш за намі не закісне, браце!

З'яўляецца надпіс.

Сцэна 5

Летнік Дагсбора. Дагсбора з сынам.

ДАГСБОРА. Ньяварта мне было браць гэты летнік.
Мне акцыі ўручылі, ну і што?
Тут не прычэпішся.

ДАГСБОРА-СЫН. Тут чыста ўсё.

ДАГСБОРА. Я дамагаўся займу, бо на скуры
Сваёй адчуў, як лёгка можа трэст
У поўным росквіце, калі ў яго
Не хопіць грошай, ляснуцца умомант.
Але, што стаўшы шэфам параходства,
Я летнік гэты ўзяў, а ўжо тады
Пачаў змагацца за пазыку, тайна
Пазыку ўзяў сабе, – дарма, дарма.

ДАГСБОРА-СЫН. Такі дарма.

ДАГСБОРА. Сыноч, благі учынак.
Не трэба мне было браць летнік гэты,
Каб ён згарэў!

ДАГСБОРА-СЫН. Такі было не трэба.

ДАГСБОРА. У пастку ўлезлі мы.

ДАГСБОРА-СЫН. Такі улезлі.

ДАГСБОРА. Ты бачыў, як, бывае, хітры, спрытны
Карчмар бясплатнай воблай можа часам
Узяць на шворку госця? Трата – дробязь,
Затое рыба просіць піць. Вось так
Мяне злавілі на пакунак акцый.

(Паўза.)

Праклятаю пазыкаю ва ўправе
Ўжо зацікавіліся, грошай бо
Ужо няма. А бралі Кларк і Бутчэр,
Браў Флэйк, Карузэр, я таксама браў,

Тым часам не было й няма цэменту!
Яшчэ няблага, што па просьбе Шыта,
Нікому я нічога не казаў,
І аніхто не ведае нічога,
Што я да параходства нешта маю.

СЛУГА (*уваходзіць*). Тэлефануе містэр Бутчэр.

ДАГСБОРА.

Сын,

Пагавары з ім.

Дагсбора-сын выходзіць са слугою.
Чуваць далёкі звон.

Што там Бутчэр хоча?

(*Глядзіць у акно.*)

Люблю я гэтыя таполі, выгляд
На возера, дзе хвалі серабрацца.
І тое, што не пахне півам тут.
Прыгожыя вяршаліны ялін,
Зялёна-шэрыя. А іх камлі
Нібы з цялячай скуры, без якое
Калісьці сцэджвалі мы з бочак піва.
Галоўнае ж, вядома, што таполі!
Таполі. Гм! Нядзелька сёння ў нас.
Званы гудуць. О, колькі ў гэтым свеце
Затоілася зла! Што хоча Бутчэр?...
Чаго хацець ён можа у нядзелю?..
Не, гэты летнік...

ДАГСБОРА-СЫН.

Бутчэр мне сказаў:

Пастанавіла гарадская ўправа,
Каб сёння ноччу глянуць на будоўлю
Прычалаў для «Цвятной капусты». Тата,
Ты?..

ДАГСБОРА.

Камфару!

ДАГСБОРА-СЫН (*падае лякарства*). Вось.

ДАГСБОРА.

Што там хоча Бутчэр?

ДАГСБОРА-СЫН. Прыбыць.

ДАГСБОРА. Сюды? Я не прыму яго.
Я хворы. Сэрца.

(Устае. Велічна.)

З гэтай бруднай справай
Я звязвацца не буду. Ёсё жыццё
Ішоў я роўнаю дарогай, горад
Пра гэта ведае.

ДАГСБОРА-СЫН. Напраўду так.

СЛУГА (*уваходзіць*). Там нейкі містэр Уі у прыходжай
Чакае вас.

ДАГСБОРА. Той гангстар?

СЛУГА. Так, я бачыў

Партрэт ягоны у газеце. Кажа,
Што Кларк яго прыслаў.

ДАГСБОРА. Гані ў каршэнь!

Сказаў, ад Кларка? Ну і ну! Бандытаў
Ужо мне падсылае?.. Я ж яму...

Уваходзяць Артура Уі і Эрнэста Рома.

УІ. Містэр Дагсбора.

ДАГСБОРА. Прэч, ідзіце прэч!

РОМА. Мы не спяшаем! Сённяя ў нас – нядзеля.

ДАГСБОРА. Вы чулі? Прэч!

ДАГСБОРА-СЫН. Вам бацька кажэ – прэч!

РОМА. Сказаўшы двойчы, разумней не станеш.

УІ (*не кранаючыся з месца*). Містэр Дагсбора.

ДАГСБОРА. Слугі дзе? Пакліч

Паліцыю!

РОМА. Сыноч, не бегай марна,

Унізе хлопцы там, – а што, калі

Не так ты імі будзеш зразуметы?

ДАГСБОРА. Што? Гвалт?

РОМА. Не гвалт, а проста тлумачэнне.

Маўчанне.

Уі. Дагсбора, вам яшчэ я не знаёмы,
Хіба што нешта чулі краем вуха.
Дагсбора, перад вамі тут няшчасны,
Недаацэнены усімі скрозь.
Яго клялі зайздроснікі ліхія.
Я – сын кварталаў Бронкса, беспрацоўным
Пачаў свой шлях жыццёвы у Чыкага,
І не скажу, што шлях няўдалы быў!
Амаль пятнаццаць год таму назад
Са мной было сем хлопцаў, як і я,
Рашучасці і светлай прагі поўных
Зарэзаць на абед сабе карову
Любую, што пад небам ходзіць. Сёння
Нас дваццаць пяць, а потым будзе болей.
Спытаеце: што трэба ад мяне
Артура Уі? Аднаго: прызнання.
Я не хачу лічыцца прайдзісветам,
Авантурыстам і лаўцом удачы!

(Пракашліваецца.)

А больш таго хачу, каб ува мне
Паліцыя не памылялася,
Бо я цаню яе. Таму прашу
(А я прасіць не звыклы), ды прашу
Закінуць за мяне слаўцо-другое,
Калі патрэба выпадзе.

ДАГСБОРА (*не верачы вушам*). Каб я
За вас даваў зарукі?

Уі. Пры патрэбе.
Залежаць будзе ад таго, наколькі
Паладзім з гандлярамі зелянінай...

ДАГСБОРА. А вам што да іх гандлю?

Уі. Я скажу.

Хачу узяць іх пад сваю апеку,
Пад абарону. Калі трэба будзе,
І зброяю абараняць.

ДАГСБОРА.

Пакуль

Ніхто, здаецца, ім не пагражаў.

УІ.

Дагэтуль – так! А я гляджу наперад,

І я кажу: а ці навечна так?

Чыкагская паліцыя была

І ёсць прадажная, – ці ж доўга тут

Гароднінаю гандляваць спакойна?

Зладзеі заўтра вычысцяць і крамы,

І касы... Дык няўжо ж ніхто не схоча

Нам за ахову заплаціць?

ДАГСБОРА.

Наўрад.

УІ.

Ну, можа, й не. А гэта ж толькі значыць,

Што гандляры сваёй карысці ў тым

Не бачаць. А тым часам ён, гандляр,

Прыстойны, дробны, блізарукі – ён

Патрэбу мае ў моцным кулаку.

Ён трэсту абавязаны усім,

Ды гэтага не ўсведамляе толькі.

І ў гэтым бачу я свой абавязак,

І трэст патрэбу мае ў абароне.

Дастань кашэль! Плаціць не можаш? Што ж –

Дык гандаль зачыняй! Слабому – смерць!

Такі закон прыроды. Карацей –

Патрэбен трэсту я.

ДАГСБОРА.

Што мне да трэста,

І што мне да «Цвятной капусты»? Мне

Здаецца, пераблыталі вы адрас.

УІ.

Пра тое потым. А пакуль скажу:

«Цвятной капустце» кулакі патрэбны.

Даю вам дваццаць пяць маіх арлоў.

ДАГСБОРА.

Магчыма, што замест канторскіх кнопак

Гарматы хоча трэст купіць, магчыма, –

Ды не ўваходжу я ў яго.

УІ.

Пра тое

Пасля. Вы скажаце: як дваццаць пяць

Хлапцоў па трэсце швэндацца пачнуць,
Хто можа паручыцца, што на гэтым
Не прагарым? Адказ мой вельмі прасты:
Хто плаціць, той і сілу мае!
Хто раздае канверты з платай? Вы.
Дык як жа я магу на вас напасці?
Апроч таго, я вас цаню высока,
Тут веры дайце! А ці шмат у нас
Хаўруснікаў, прыхільнікаў? Прыходзяць,
Сыходзяць, засталася, можа, з дваццаць
Тых рызыкантаў, што са мною. Вы –
Мой ратаўнік. Без вас – хана і мне.
Па-чалавечы сёння вы павінны
Ад ворагаў уратаваць мяне.
І, шчыра кажучы вам, – ад сяброў.
На карту я паставіў, што ствараў
Пятнаццаць год! Дык будзьце ж чалавекам!

ДАГСБОРА. Ну што ж, я буду чалавекам, добра,
І клікну паліцэйскіх.

УІ. Паліцэйскіх?

ДАГСБОРА. Так, паліцэйскіх.

УІ. Значыць, чалавекам

Не хочаце вы быць, дапамагчы?

(Крычыць.)

Тады я не прашу, а патрабую...
Зладзей! Пра вас я ведаю усё!
І выкрыю! Вы – аферыст! Махляр!
Вы укляпаліся у брудную афёру
З прычаламі! І параходства Шыта –
Не Шытава, а ваша! Не змушайце
Мяне на меры крайнія! Праверка
Ужо назначана...

ДАГСБОРА *(увесь збялелы)*. Яе не будзе.

Мае сябры...

УІ. Сяброў ужо няма.

- У вас ужо няма сяброў, а заўтра
 Не атрасеце ворагаў. Уі,
 Адзін Уі уратаваць вас можа!
 ДАГСБОРА. Праверкі мне не зробіць, Можа так
 Абразіць хто мяне захоча? Я –
 Сівы старэча...
- Уі. Так, сівы і белы,
 Ёсярэдзіне ж – суцэльна чорны, ўвесь.
 Паслухайце сюды, Дагсбора!
 (*Спрабуе ўзяць таго за руку.*)
- Вы ж –
 Разумны чалавек! Дазвольце вас
 Уратаваць! Скажыце толькі слова –
 І знішчу кожнага, хто вас кране.
 Прашу ў вас дапамогі, заклінаю!
 Бо як што не згаворымся мы з вамі,
 Дык як вярнуся да маіх малойцаў?
 (*Плача.*)
- ДАГСБОРА. Ніколі! Я не зблытаюся з вамі,
 Хай лепей смерць!
- Уі. Вядома, лепей. Знаю.
 Мне сорак год і я – пустое месца.
 О, памажыце!
- ДАГСБОРА. Не!
- Уі. Апошні раз
 Прашу! Бо знішчу вас!
- ДАГСБОРА. Пакуль жыву,
 Вам рэкет на гародніне не ўдасца.
 Вы чулі? Не! Гатовы пабажыцца!
- Уі (*з годнасцю*). Мне сорак год, вам – восемдзсят. Значыць,
 Дагсбора, вас, дасць Бог, перажыву
 І гандлем апаную!
- ДАГСБОРА. Бог не дасць!
- Уі (*Эрнэста Рому*). Хадзем.

(*Ветліва пакланіўшыся, выходзіць з Ромам.*)

ДАГСБОРА. Мне душна! Вой, якая морда!
Якая морда! Ну навошта я
Прыняў быў гэты летнік. Не, яны
З праверкаю з'яўляцца не пасмеюць!
Уваходзяць Гудвіл і Гэфлз.

Гудвіл. Хэло, Дагсбора!

ДАГСБОРА. А, вы, Гудвіл, Гэфлз!

Што новага?

Гудвіл. Ды добрага нічога...

Сустрэўся ў холе нейкі экзэмпляр.

Ён хто? Ці не Артура Уі?

ДАГСБОРА (*натужліва смеючыся*). Ён.

Не дужа каб прыемны джэнтльмэн.

Гудвіл. Зусім не джэнтльмэн. Даруй, Дагсбора!

Хацелася б пагаманіць з табой

Пра тую трэстам ўзятую пазыку

Для параходства.

ДАГСБОРА (*з каменным тварам*). Што ж такога з ёю?

Гэфлз. Учора на паседжанні ва ўправе

Яе назвалі – толькі не сярдуй –

Афёраю.

ДАГСБОРА. Афёрай?

Гудвіл. Не хвалюся!

Мы большасцю адверглі гэты тэрмін.

Спрачаліся – ледзь не дайшло да бойкі.

Гэфлз. «Махляр Дагсбора!» – злоснікі крычалі.

Тады мы ім: мо й Біблія – таксама

Махлярства вам, падман, ашука? Словам,

Той дыспут наш тваім трыумфам стаў.

Твае сябры адразу абвясцілі,

Што на рэвізіі настойваюць, і

Паклёпнікаў усіх тым збілі з тропу.

Дык тыя, ўбачыўшы, якім даверам

Ты карысташся, лямантавалі:
Не трэба, не, мы не дазволім! Толькі ж,
Нас большасць не хацела, каб хоць цень
На рэпутацыю тваю упаў,
Мы ўсе крычалі: «Слаўны наш Дагсбора –
Імя і чалавек, закон маралі,
Дагсбора – наш жыццёвы лад! Мы хочам
Праверкі, калі ўжо пайшло на тое!»
І мы перамаглі – праверка будзе.

ДАГСБОРА. Праверка?

Гудвіл. Так, галоўны ў іх О'Кэйсі.

З «Капусты» хлопцы заявілі, нібы
Пазыку ўсю сплацілі параходству
Ї кантракты на будоўлю заключала
Кантора параходства Шыта.

ДАГСБОРА. Шыта.

Гудвіл. Табе лепш бы надзейнага каго,
Паслаць, каму ты давярэш цалкам,
Хто ў горадзе павагу мае, – хай
Ён разбярэцца ў блытаніне.

ДАГСБОРА. Добра.

Гэфлз. Ну вось, са справай скончылі, цяпер жа
Давай нам пакажы свой новы дом,
Мы столькі чулі пра яго!

ДАГСБОРА. Хадзем!

Гудвіл. Які прыгожы сад, які пейзаж!

ДАГСБОРА. Такога чалавека я знайду.

Павольна выходзяць.

З'яўляецца надпіс.

Сцэна 6

Гарадская ўправа.

Бутчэр, Флэйк, Мальбэры, Кларк, Карузэр.
Насупраць іх – Дагсбора, ён вельмі бледны;
побач з ім О'Кэйсі, Гэфлз, Гудвіл.
Журналісты.

Бутчэр (*напаўголаса*). Нешта ён доўга.

Мальбэры. Мусіць быць ён з Шытам.

Мабыць, яны спрачаліся ўсю ноч,
Ды ўсё-ткі не змаглі прыйсці да згоды.
Бо Шыт павінен тут пацвердзіць, што
Кантроль над параходствам мае ён.

Карузэр. Ну, шчасце невялікае – засведчыць,
Што ты – махляр.

Флэйк. На то не пойдзе Шыт.

Кларк. Але ж павінен.

Флэйк. Ды якая радасць –
Браць на сябе пяць год турмы?

Кларк. Бабла ж
Урве! А Мэйбл Шыт вельмі любіць шык!
Дагэтуль ён уключаны ў яе.
Пагодзіцца! А што турма – наўрад ці
Яго пасадзяць, бо не дасць Дагсбора.

Чутны крыкі хлапчукоў-газетчыкаў.
Уваходзіць рэпарцёр з газетай у руцэ.

Гэфлз. Ён гатэлі Шыта мёртвага знайшлі.
У кашальку – білет да Сан-Францыска.

Бутчэр. Шыт мёртвы?
О'Кэйсі (*чытае газету*). Ён забіты.

Мальбэры. Божа!

Флэйк (*ціха*). Нешта
 Нячыста тут.
 Гэфлз. Дагсбора дрэнна!
 ДАГСБОРА (*з цяжкасцю*). Ёсё
 Ужо прайшло.
 О'Кэйсі. Смерць Шыта...
 КЛАРК. Нечакана
 Памёр няшчасны Шыт, і гэта ставіць
 Расследаванне справы пад сумненне...
 О'Кэйсі. Так ёсць, ды нечаканае, бывае,
 Так выглядае, нібыта яго
 Нехта якраз чакаў за ўсё найболей.
 Такое ў нас жыццё... Цяпер стаю вось
 Як дурань той з памытай шыяй... Больш вы
 Не будзеце мне раіць ўсе пытанні
 Звяртаць да Шыта? Бо, як піша прэса,
 Апошнім часам нейкі Шыт маўклівы.
 МАЛЬБЭРЫ. Пра што пытацца? Знаеце ж вы самі:
 Крэдыт быў скіраваны ў параходства.
 О'Кэйсі. Так, быў. Але каму яно належыць?
 Флэйк (*шэптам*). Пытанне смешнае! Ён нешта тоіць!
 КЛАРК (*таксама шэптам*). Цікава, што?
 О'Кэйсі (*Дагсбора*). Дагсбора, ты не хворы?

(*Да астатніх.*)

Мяркую, трэба нам зрабіць выснову:
 Валіць на дамавіну Шыта можна
 Не толькі жоўценькі пясок, але
 І бруд усякі. Мне здаецца...

КЛАРК. Лепей,
 Каб не здавалася нічога вам,
 О'Кэйсі. Наш закон абразы судзіць.
 МАЛЬБЭРЫ. Навошта тут намёкі нам, О'Кэйсі?
 Дагсбора сам прызначыў чалавека,
 Які раскрые ўсё. Мы пачакаем!

О'Кэйсі. Марудзіць нешта ён. Ды спадзяюся,
Раскажа і пра Шыта, і не толькі...
Флэйк. Раскажа праўду ўсю, якая ёсць.
О'Кэйсі. Ах, ён сумленны? Гэта добра! Сёння,
Як Шыт памёр, дайсі да праўды цяжка.

(*Да Дагсбора.*)

Дык добрага ты выбраў чалавека?

Кларк (*рэзка*). Які ўжо ёсць – цярпіце. Вось і ён.

Уваходзяць Артура Уі і Эрнэста Рома з ахоўнікамі.

Уі. Гэй, Кларк, хэло! Дагсбора, Флэйк! Хэло!

Кларк. Хэло, Артура!

Уі. Чым магу служыць?

О'Кэйсі (*да Дагсбора*). Дык ён – ваш чалавек?

Кларк. А чым блігі?

Гудвіл. Дагсбора, хіба...

О'Кэйсі (*да журналістаў, якія нарабілі шуму*).

Ціхаце вы там!

Рэпарцёр. Гэта ж Уі!

Смех.

О'Кэйсі (*заклікае да парадку, потым разглядае ахоўнікаў*).

А гэта хто?

Уі. Сябры.

О'Кэйсі (*Рому*). Вы хто такі?

Уі. Памочнік мой, Эрнэста Рома.

Гэфлз. Дагсбора, ты сур'ёзна?..

Дагсбора маўчыць.

О'Кэйсі. Што ж, Уі,

З Дагсборава маўчання мы высноў

Выводзім: вы – той самы чалавек,

Што быў яго даверам увянчаны.

Прашу тады, скажыце: дзе кантракты?

Уі. Якія 'шчэ кантракты?

КЛАРК (*тым часам О'Кэйсі глядзіць на Гудвіла*). Параходства

Напэўна ж, падпісала дагаворы
Наконт таго, каб будаваць прычалы,
З якімі-небудзь фірмамі.

УІ. Пра гэта

Мне невядома.

О'Кэйсі. Праўда?

КЛАРК. Што ж, выходзіць,

Няма кантрактаў?

О'Кэйсі (*рэзка*). З Шытам гаварылі?

УІ (*адмоўна круціць галавою*). Не думаў нават.

КЛАРК. Як так?

УІ (*запальчыва*). Хлус, хто скажа,

Што я з ім гаварыў.

О'Кэйсі. А я ж бо думаў,

Што даручылі вам разблытаць справу.

УІ. Ну так.

О'Кэйсі. І ці была з таго карысьць?

УІ. Вядома. Праўду ўстанавіць нялёгка.

Яна нярадасная. Я на даручэнне

Дагсбора высвятляў, дзе і ў каго

Ўсе грошы, што плацельшчыкі падаткаў

Даверылі муніцыпалітэту

І параходству нейкаму былі пасля

Пазычаны. Дазнаўся я, што іх

Раскралі ўсе дашчэнтку. То пункт першы.

Цяпер другі: хто іх украў? І гэта

Таксама ўрэшце высветліць я змог,

І вінаваты тут, на жаль...

О'Кэйсі. Ну й... хто ж?

УІ. Сам Шыт.

О'Кэйсі. Ах, Шыт! Нябожчык той, з якім

Вы нават не пагаварылі?

УІ. Ён.

Чаго ўтаропіліся? Злодзей – Шыт.

КЛАРК. Шыт мёртвы. Ты хіба не чуў пра гэта?
УІ. Што, ён памёр? Я ў Цыцэра быў ноччу
І чую першы раз. Са мной быў Рома.

Паўза.

РОМА. Ну, проста смех! Хто скажа, быццам гэта
Ўсё проста супадзенне...

УІ. Так, спадарства,
Шыт скончыў самагубствам праз злачынства,
Якое сам падступна і ўчыніў.
Жахліва!

О'Кэйсі. Толькі тут не самагубства.

УІ. А што ж яшчэ? Дарэчы, я і Рома –
Былі якраз у Цыцэра, не зналі.
Але што добра ведаем мы ўсе,
Дык гэта тое, што сумленны Шыт,
Наш паважаны камерсант, быў гангстар!

О'Кэйсі. Ну ясна. Сёння вам на Шыта можна
Кляпаць усё, што на язык налезе.
Але давай пагаварым з Дагсбора...

ДАГСБОРА. Са мной?

БУТЧЭР (*рэзка*). Пры чым тут ён?

О'Кэйсі. А вось пры чым!

Наколькі зразумеў я вас, Уі, –
А зразумеў я вас выдатна, –
Пазыку атрымала параходства
І траціла яе неадпаведна.
Адно пытанне: як цяпер назваць
Нам мэты тратаў? Вы казалі – «Шыт».
Навошта ж нам імя? Нам трэба знаць,
Каму належыць параходства,
А не яго імя. Хай нават Шыту.
Шыт мог бы патлумачыць, толькі ж ён
Знямеў пасля таго, як Уі ноч
Прабыў у Цыцэра. А параходствам,
Магчыма, ўжо валодаў нехта іншы –

Якраз у дні растраты. Што, Дагсбора,
Нам скажаш ты?

ДАГСБОРА.

Я?

О'Кэйсі.

Так, што скажаш ты?

Ты мог якраз быць у канторы Шыта,
Калі кантракт... не заключалі, скажам?

Гудвіл.

О'Кэйсі!

ГЭФЛЗ (О'Кэйсі).

Што? Дагсбо... Ты з глузду з'ехаў!

ДАГСБОРА.

Я... я...

О'Кэйсі.

Раней, у гарадской управе,
Калі тлумачыў ты нам цяжкасці
У гандлі зелянінай, ты зыходзіў
З уласных досведаў, Дагсбора?

БУТЧЭР.

Годзе!

Ты ж бачыш, чалавеку дрэнна!

КАРУЗЭР.

Старац

Шаноўны.

ФЛЭЙК.

Сівізна ягоная

Павагі вартая высокай!

РОМА.

Дзе

У вас доказы?

О'Кэйсі.

Я вам іх пакажу.

УІ.

Сябры, цішэй! Трымайцеся парадку!

ГЭФЛЗ (гучна). Дагсбора, дружа, раскажы ім...

АХОЎНІК (раптам крычыць).

Шэф

Загадвае маўчаць! Маўчаць!

Адразу робіцца ціха.

УІ.

Хачу

Сказаць, што ў гэты час мяне хвалюе.

Калі я бачу страшную карціну,

Як чалавек сівы, пачцівы раптам

Абражаны, а вы, сябры, ані,

Каб заступіцца! Дык скажу адно:

Я веру вам, шаноўны наш Дагсбора.

Які ж ён вам злачынец, паглядзіце!?

Хіба ж падобны ён да аферыста?

Ці белае адразу стала чорным?

Не, далібог, вы лішне перабралі!

КЛАРК.

Такога патрыярха вінаваціць,

Што быццам ён падкуплены?

О'Кэйсі.

Што сам

Падманшчык ён і ашуканец! Бо

Сцвярджаю я, што гэта параходства,

Вакол якога столькі розных чутак,

Толькі лічылася пад Шытам, але ім

Валодаў ў час пазыкі сам Дагсбора!

МАЛЬБЭРЫ.

Хлусня!

ГЭФЛЗ.

Я за Дагсбора галавой

Гатовы прысягнуцца! Ды тут кожны

Гарой за яго стане!

РЭПАРЦЁР (*другому, які толькі ўвайшоў*). Ну і ну!

Дагсбора ўжо падазраваны!

ДРУГІ РЭПАРЦЁР.

Го!

Чаму ж не Аўраам Лінкольн?

МАЛЬБЭРЫ і ФЛЭЙК.

Дзе сведкі?

О'Кэйсі.

Ах, вам патрэбен сведка? Зараз будзе.

Сміт, запрасі яго. Няхай заходзіць.

Адзін з яго людзей падышоў да дзвярэй і даў знак рукою.

Усе глядзяць на дзверы.

Кароткая паўза, потым стрэлы, шум. Поўнае хваляванне.

Рэпарцёры выбягаюць з залы.

РЭПАРЦЁРЫ. Дзе гэта? Каля дома? – Што такое? –

Там куляміт? – Як зваць яго, О'Кэйсі? –

Хэло Артура!

О'Кэйсі (*падыходзячы да дзвярэй*). Боўл!

(*Крычыць.*)

Сюды нясіце!

ПРАЎЛЕНЦЫ ТРЭСТА. Хто там такі?.. – Каго застрэлілі?..

На лесвіцы... – Халера!.. Чорт яго...

БУТЧЭР (Уі). Забойства зноў? Уі, між намі будзе
Ўсё скончана, калі...

Уі. Ну, ну?

О'Кэйсі. Сюды нясіце!

Паліцэйскія ўносяць мёртвае цела.

Ну вось і сведка мой. Але баюся,
Для распыту ён болей непрыдатны.

(Імкліва выходзіць.)

Паліцэйскія кладуць цела Боўла ў куток залы.

ДАГСБОРА (*Гэфлзу*). Гэфз, выведзі мяне адсюль...

Гэфз, не адказваючы, праходзіць міма і знікае.

Уі (*падыходзіць да Дагсбора, працягвае яму руку*).

Віншую

З пачаткам добрым бітвы. Абяцаю,
Што справы ўсе папраўлю. Так ці гэтак.

З'яўляецца надпіс.

Сцэна 7

Гатэль «Мамот». Нумар Артура Уі. Два ахоўнікі
падводзяць да яго абадранага актора.

На заднім плане – Джывола.

ПЕРШЫ АХОЎНІК. Шэф, гэта актор. Без зброі.

ДРУГІ АХОЎНІК. Ні цэнта за душою – на хлеб няма, не тое каб
на браўнінг. А насмактаўся ён вось чаму: у шалмане, як на-
бярцуца, дык гарлаюць: «Чытай!» Кажуць, актор добры.
Класіканскі.

УІ. Дык вось: сёй-той навёў мяне на думку, што маё вымаўленне,
дыкцыя, не тое, каб на вышыні. Што зробіш, давядзецца га-
варыць прамовы, – асабліва калі сунуцца ў палітыку. Я хачу
ўзяць некалькі ўрокаў. Дэкламацыя і рух.

АКТОР. Так-так.

УІ. Падайце люстра.

Адзін ахоўнік выносіць на авансцэну вялікае трумо.

Найперш – паходка. Як вы ходзіце ў драме ці ў гэтай вашай
оперы?

АКТОР. Разумею вас. Вы маеце на ўвазе высокі стыль. Юлій Цэзар,
Гамлет, Рамэа, п'есы Шэкспіра. Спадар Уі, перад вамі чалавек,
які вам у самы акурат. Стары Мэхані за дзесяць хвілін наву-
чыць вас, як выступаць на класічнай сцэне. Спадарства, перад
вамі трагічны выпадак. Я скруціўся на Шэкспіры. Англійскі
пісьменнік. Не будзь у нас Шэкспіра, я мог бы сёння іграць на
Брадвэі. Трагедыя характару. «Мэхані, калі вы граеце Ібсэна,
не трэба іграць Шэкспіра! Зірніце на каляндар, – у нас на два-
рэ адна тысяча дзевяцьсот дванаццаты год, спадару!» «Спа-
дару, – адказваю, – мастацтва не ведае календароў, а я чалавек
ад мастацтва». Вось вам.

ДЖЫВОЛА. Шэф, ты, здаецца, не на таго надыбаў. Ён – учарашні
дзень.

Уі. Там пабачым. Прайдзіцеся такой паходкай, як гэта след у ва-шага Шэкспіра.

Актор праходзіцца па сцэне.

Добра!

ДЖЫВОЛА. Ну, нельга ж так хадзіць перад зеляншчыкамі. Гэта ненатуральна!

Уі. Што значыць – ненатуральна? За нашым часам нічога нату-ральнага не бывае. Калі я іду, хай людзі бачаць, што я іду. (*Пе-раймае паходку актора.*)

АКТОР. Галаву назад.

Уі адкідвае галаву назад.

Нагу трэба ставіць так, каб спярша наступаць на насочак.

Уі ставіць нагу на насочак.

Добра. Класна. Вам ад прыроды дадзена. Вось толькі што рабіць з рукамі, куды іх падзець. Яны ў вас не гнуцца. Стой-це, стойце. Сама лепш, а складзіце вы іх перад дзетаробным чэлесам.

Уі, ходзячы, складвае рукі перад дзетаробным чэлесам.

Во! Во! Такі няблага. Нязмушана і разам з тым неяк строга. Але галаву трэба назад. Правільна, во, во так. Думаю, спадар Уі, для вашых патрэбаў паходка як мае быць. Што вам яшчэ?

Уі. Стаянне. Стаянне перад людзьмі.

ДЖЫВОЛА. Хай у цябе за плячыма стануць два добрыя дзецюкі, і –поўны парадак, лепшага і не трэба.

Уі. Глупства. Калі я стаю, я хачу, каб людзі глядзелі не на двух вурдалакаў за плячыма, а на мяне. Пастаўце мне стаянне! (*Становіцца ў паставу, склаўшы рукі на грудзях.*)

АКТОР. Так можна. Але вельмі неяк звычайна. Спадар Уі, вам жа не хочацца, каб вас прымалі за цырульніка. Складзіце рукі вось так! (*Складвае рукі так, што відны абедзве пяці, яны ахопліваюць рукі вышэй локцяў.*) Малюпасенькая перамена, а якая розніца. Падзівіцеся ў люстра, спадар Уі!

Уі (*па-новаму складвае рукі перад люстрам*). Выдатна!

- ДЖЫВОЛА. Навошта гэта ўсё табе здалося?
Пазадавацца перад панствам з трэста?
- УІ. Вядома, не, – паказвацца на чэрні.
А для каго так імпазантна Кларк
Фігуры ладзіць? Для такіх, як сам?
Не, ў іх шануюць чэкавую кніжку,
Ім напляваць на Кларка на самога.
Вось так і гэтыя малойцы мне
Памогуць выбіцца ў павагу ў свеце.
Кларк імпазантны толькі перад простым
Народам, мелюзгою. Я таксама.
- ДЖЫВОЛА. Баюся, чуткі пусцяць: «Гэта не
Прырода, Уі – напускае».
- УІ. Хай!
Хай кажа той ваш нейкі доцант-процант!
Мне напляваць на думку прафесуры!
Мне важна знаць, што думае народ!
Як люд глядзіць на «бацьку». Гэта важна!
- ДЖЫВОЛА. Нашто табе іграць гаспадара?
Будзь лепей спадарок-папаша добры
Ў халаце хатнім, у пантофлях...
- УІ. Роля
Такая ўжо Дагсбора прапісана.
- ДЖЫВОЛА. Ягоны ўплыў, здаецца, ўжо аслаб.
Яшчэ ён значыцца ў графе «пазыка»,
Ды гэтую руіну ўсё радзей
Стараюцца паказваць людзям простым.
З сямейнай Бібліяй бывае так:
Мы багавейна, склікаўшы сяброў,
Гартаем пажаўцелья старонкі
І раптам – божухны! засохлы клоп!..
І з той хвіліны кніга ў хламе прахне.
Зрэшты, Дагсбора – не святы істод,
«Цвятной капусце» ён яшчэ прыдасца.
- УІ. Хто рэспектабельны – рашаю я.

ДЖЫВОЛА. Вядома, шэф. Супроць яго не маю
Нічога! Я ж сказаў – яшчэ прыдасца.
Бо нават наш муніцыпалітэт,
Скандалу пазбягае, церпіць старца.

УІ. Сядзенне.

АКТОР. Сядзенне, седня, значыцца. Седня, спадар Уі, бадай што, самае складанае мастацтва і майстэрства. Ёсць людзі, якія ўмеюць хадзіць; ёсць іншыя – яны ўмеюць стаяць; але дзе вы бачылі людзей, якія ўмеюць сядзець? Спадар Уі, вазьміце крэсла з білцам. Цяпер сядзьце і не прыхіляйцеся. Рукі на сцёгны, паралельна жывату, локці адставіць убакі. Колькі вы можаце так прасядзець, Спадар Уі?

УІ. Ды колькі заўгодна.

АКТОР. Ну, тады добра, спадар Уі.

ДЖЫВОЛА. Шэф, я мяркую так: сабе пакінь
Лепш спадчыну Дагсборавую – Гіры,
Бо ён народны нават без народу.
З сябе ён строіць блазна і умее
Так рагатаць, што ападае тынк.
А, зрэшты, ён рагоча недарэчы.
Напрыклад, вось, калі ты выступаеш
Як сын кварталаў Бронкса, кажаш людзям
Пра хлопцаў семярых...

УІ. А ён рагоча?

ДЖЫВОЛА. Аж тынк адвальваецца. Толькі ты
Нічога не кажы яму, бо скажа,
Што зноў я нагаворваю за вочы.
Артура, адвучы яго збіраць
Капелюшы.

УІ. Капелюшы?

ДЖЫВОЛА. Ну, так,
З людзей, якіх забіў сваёй рукою.
Капелюшы ён любіць забіраць
І ў іх фарсіць прылюдна ўсюды,
А гэта ж брыдка!

Уі.

Я гляджу праз пальцы.
Я не люблю ў спадзвіжніках маіх
Вынюхваць слабасці.

(*Актору.*)

А зараз мы
Давай спрабуем дэкламацыю!
Што-небудзь прачытайце!

АКТОР. Шэкспір. Толькі Шэкспір. Цэзар. Антычны герой. (*Да-стае з кішэні кніжку.*) Што вы скажаце на прамову Антонія? Над труною Цэзара. Супроць Брута. Завадатара падступных забойцаў. Узор публічнай прамовы, самы славуты ўзор. Калі я быў у зеніце славы, я іграў Антонія, у тысяча дзевяцьсот восьмым годзе. Спадар Уі, гэта рыхтык тое, што вам і трэба.

(*Становіцца ў паставу і радок за радком дэкламуе прамову Антонія.*)

Увагі дайце,
Сябры, браты і грамадзяне Рыма!

Уі паўтарае следам за ім, гледзячы ў кніжку, – актор папраўляе яго, але ўсё ж у асноўным прамова Уі захоўвае ўласцівую ёй парыўнасць і грубасць.

Не славіць Цэзара прыходжу я,
Але хаваць. Людзей перажываюць
Грахі і зло, спрычыненыя імі;
Заслугі ж іх сыходзяць у магілу.
Хай будзе так і з Цэзарам. Падаў
Яго тыранам нам дастойны Брут;
Калі ўсё так, дык гэта цяжкі грэх,
І цяжкай караю спагнаны Цэзар.

Уі (*працягвае адзін*). А я, з дазволу Брута і другіх, –
Бо Брут – пачцівы досыць чалавек,
І ўсе яны, пачцівыя усе –
Жалобным словам Цэзара ўпачціўлю.
Ён быў мне сябрам, верным, справядлівым,
Ды Брут яго тыранам лютым мае.
А Брут – дастойны досыць чалавек.

З сабой прывёў палонных многа Цэзар,
І скарбніцу ён імі ўзбагаціў –
Уладалюбнасць ці ж явіў не гэтым?
Калі бядняк стагнаў, дык Цэзар плакаў, –
Любоў да ўлады мяккасці ж не церпіць,
А Брут яго тыранам лютым лічыць,
А Брут – дастойны досыць чалавек
Мы ж бачылі: на свята Луперкалій
Я тройчы падаваў яму вянок;
Ён тройчы не прыняў – з любові да ўлады?
Ды Брут яго тыранам лютым лічыць,
А Брут – дастойны досыць чалавек.
Я гавару не каб спрачацца з Брутам;
Што ведаю, я толькі і кажу.
Любілі вы яго не без прычыны:
Дык дзе ж прычына, каб па ёй не плакаць?
Падчас апошніх слоў павольна апускаецца заслона.

З'яўляецца надпіс.

Сцэна 8

Кантора грэста «Цвятная капуста».

Артура Уі, Эрнэста Рома, Джузэпэ, Джывола,
Эмануэле Гіры і ахоўнікі.

Група дробных гандляроў-зеляншчыкоў слухаюць
прамову Артура Уі.

На памосце побач з Уі сядзіць хворы старац Дагсбора.
На заднім плане – Кларк.

Уі (*крычыць*). Шантаж! Забойства! Гвалт! Рабунак! Рэкет!

На вуліцах у ясны дзень страляюць!

Законапаслухмяныя бацькі

Ідуць сабе ў муніцыпалітэт

І сярод дня забітыя! І як жа

На тое рэагуюць нашы ўлады?

Ніяк! Пачцівыя кіраўнікі

Тайком свае сумнеўныя гешэфты

Ўпраўляюць, а сумленных грамадзян

Качаюць у гразі!

ДЖЫВОЛА.

Увага!

Уі.

Ганьба!

Калі ўжо кожны робіць тое, што

Ягоны эгаізм яму падкажа,

Дык гэта значыць толькі, што у нас

Усе супроць усіх. А гэта – хаас!

Напрыклад, я стаю і мірна бульбу

Сваю людзям у лаўцы прадаю

Ці мірна свой грузавічок з капустай

Вяду, аж тут, бач, нехта ўжо не мірна,

Уломіцца у лаўку і крычыць

Мне: «Рукі ўгору!», ці страляе нават, –

Які ж бо гэта мір? Аднак тым разам,

Я ведаю, што людзі не ягняты,
Дык я прыму рашуча засцярогі,
Каб людзі гэтыя не лезлі ў лаўку,
Каб не даводзілася мне раз-пораз
Стаяць па стойцы «рукі ўгору», каб
Я мог разумна рукі прыкладаць, –
Ну, скажам, персікі перабіраць.
А як што чалавек такі ў натуры,
Што з добрай волі рэвальвер не кіне, –
Ну, скажам, так ён хораша глядзіцца,
Ці, скажам, балбатун які з управы
Яго, такога, больш уважыць. Не, брат,
Хваробу! – я не стрэлю, стрэліць іншы.
Вось вам і логіка! Дык што ж рабіць?
А я скажу вам што! Па-першае:
Сябры, што вырабілі ўсе дагэтуль, –
Кату пад хвост, не робяцца так справы!
Сядзець ляніва ў лаўцы каля касы
І спадзявацца, што міне вас ліха,
Не ведаць аднасці, сварыцца марна,
Не маючы надзейнай абароны,
Каб кожны гангстар мог на вас напасці, –
Сябры, не пойдзе так. Дык вось: найперш –
Адзінства. Вось што трэба. І ахвяры.
Спытаеце ў мяне: нашто ахвяры?
Чаму? На абарону лавак грошы?
А мы не хочам! Мы сваю кішэнь
Найболей любім! На абарону трыццаць
Працэнтаў? Вы жартуеце! Не хочам!
Была б яна бясплатна, абарона, –
Тады няхай, мы не супроць яе!
Сябры мае, не так яно ўсё проста,
Бясплатны толькі сыр у пастцы і
Бясплатна можна толькі паміраць.
Сябры, усё ў жыцці каштуе грошай.

Ахова – гэтак сама. Мір, спакой,
Бяспека – грошы. У жыцці – усё так.
Бо так было, так ёсць і вечна будзе.
І вось рашылі мы – сябры і я:
Яны ўсе тут, і там яны, знадворку –
Прыняць усіх вас пад сваю апеку.

Джывола і Рома апладуюць.

Вы бачылі, што мы па-дзелавому
Рашаем гэту справу, перад вамі
Сам містэр Кларк, вядомы аптавік.

Рома выводзіць наперад Кларка. Некаторыя гандляры апладуюць.

ДЖЫВОЛА. Я, містэр Кларк, вас ад імя прысутных
Вітаю шчыра. Трэст «Цвятной капусты»
Прымае план Артура Уі і
Вам гэта робіць гонар. Шчыра дзякуй
Вам, містэр Кларк!

КЛАРК. Лэдзі джэнтльмены!
Мы, трэст «Цвятной капусты», з засмучэннем
Глядзім, як цяжка вам збываць тавар.
Ўсё дорага, вы на парозе краху.
Чаму? Таму, што грузчыкі, шафёры,
Кладаўшчыкі разбэшчаны чужымі
Уплывамі і з кожным божым днём
Плаці ім больш і больш. Нам трэба іх
Скруціць, каб не дыхнулі – Уі гэта
Вам забяспечыць.

ПЕРШЫ ГАНДЛЯР. А калі плаціць
Ім менш і менш, дык хто ж тады купляць
Тавар наш будзе?

УІ. За пытанне дзякуй!
Я на яго адказваю: нам сёння
Пры ўсім жаданні выкрасліць рабочых
Не выпадае, бо пакупнікі –
Яны. Я колькі ўжо разоў казаў:

Сумленна працаваць – не брыдка, праца –
Дае прыбытак. Праца – неабходнасць.
А гэта значыць, што асобна ўзяты
Рабочы мне – каштоўны! Ды калі
Пачне з падобнымі сабе ўступаць
У змовы і з сваёй свінячай мордай
У справы совацца, ў якіх не петрыць,
Напрыклад, як сабе прыбыткі ціснуць,
Тады кажу я: стоп, ану-тка годзе!
Хто ты такі? Рабочы? Ну й – рабі!
Страйкуеш? Не працуеш? Ну, тады
Ты болей не рабочы, небяспечны
Суб'ект, і я звяду з табой рахункі.

Кларк апладуе.

А каб у вас сумненняў не было,
Каб давяралі нам, тут сярод вас
Ёсць чалавек, якога з поўным правам
Мы маем за узор вялікай, чыстай
Маральнасці і праўды, гэта наш
Дагсбора!

Гандляры апладуюць гучней.

Дагсбора наш шаноўны,
У гэты час я з асаблівай сілай
Адчуў, што абавязаны я вам
Прызнаннем вечным. Воляй неба мы
Спалучаны. Хай маладзейшы я,
Я сціплы сын кварталаў Бронкса, вы ж
Мяне абралі сябрам, нават сынам, –
І колькі жыць Бог дасць, – я не забуду.

(Бярэ авіслую руку Дагсбора і энерг ічна трасе яе.)

ДЖЫВОЛА (*напаўголаса*). Узрушліва! Адзінства бацькі й сына!
ГРЫ (*выходзіць наперад*). Зеляншчыкі! Ад сэрца шэф гаворыць!
Вось бачу я, пытанні ў вас наспелі.

Давайце, людцы! Ну, смялей! Бо мы –
Мы ж не ямо таго, хто нам не вораг.
Я, ведаеце, рэжу праўду-матку
У вочы. Лішніх слоў я не люблю
І не трываю крытыканства, што
Усё счарніць спрабуе ў лютай злосці
І толькі што ў тупік звесці можа.
А вось цвярозыя разлікі, як
Зрабіць нам лепей тое, сёе, гэта, –
Такое выслухаць заўсёды рады.
Давай, гізуйце!

Гандляры маўчаць.

ДЖЫВОЛА (*ялейна*). І не шкадуйце нас! Бо гандаль мой
Вы ведаеце!

ПЕРШЫ АХОЎНІК. Хай жыве Джывола!

ДЖЫВОЛА. Ну як – надзейная ахова ці
Шантаж, забойствы, гвалт, рабунак, рэкет?

ПЕРШЫ ГАНДЛЯР. Вы знаеце, ў мяне спакойна ўсё,
Пакуль ніхто мне лаўку не граміў.

ДРУГІ ГАНДЛЯР. Маю таксама.

ТРЭЦІ ГАНДЛЯР. І ў мяне спакойна.

ДЖЫВОЛА. Неверагодна!

ДРУГІ ГАНДЛЯР. Кажуць, што нядаўна
Была ў піўнушках заварушка, кшталту
Таго, пра што казаў Артура Уі, –
Там кудлі білі, вылівалі спірт,
Бо тыя за ахову не плацілі,
Ды, дзякуй богу, ў гандлі зелянінай
Усё нармальна.

РОМА. А забойства Шыта?

А смерць касіра Боўла? Усё нармальна?

ДРУГІ ГАНДЛЯР. А што, хіба ўсё гэта адбылося
Ў капусным гандлі?

РОМА. Не, чакай хвілінку!

Рома адыходзіць да Уі, які пасля сваёй прамовы сядзіць са змучаным і абыякавым выглядам. Сказаўшы некалькі слоў Уі, ён падклікае Гіры, Джывола таксама бярэ ўдзел ў абмене рэплікамі; усе гавораць шэптам. Потым Гіры падклікае аднаго ахоўніка і імкліва выходзіць разам з ім.

Джывола. Высокі сход! Паведамляю вам,
Што пэўная асоба захацела
Пры вас усіх сказаць сваю падзяку
Артура Уі.

Ён адыходзіць у глыбіню сцэны і вяртаецца разам з ярка нафарбаванай і апранутай жанчынай – Докдэйзі. Яна вядзе за руку дзяўчынку. Усе трое спыняюцца перад Уі, той устае.

Прашу вас, місіс Боўл.

(Звяртаецца да гандляроў.)

Вось місіс Боўл, яна ўдава касіра,
Што з параходства Шыта, – ён учора
З жаданнем шчырым выканаць святы
Свой абавязак, спяшаў ва ўправу
І быў забіты нейкім неведомым.
Прашу вас, місіс Боўл!

Докдэйзі: Спадару Уі, перажываючы вялікае гора, якое апанавала мяне ў сувязі з гнюсным забойствам майго няшчаснага мужа, які ішоў дзеля выканання свайго грамадзянскага абавязку ў гарадскую ўправу, не магу не выказаць вам маёй найглыбейшай падзякі. Падзяку гэтую я выказваю з нагоды прысылкі вамі кветак мне і маёй маленькай дачушцы ва ўзросце шасці гадоў, якая так нечакана засталася без бацькі. *(Звяртаючыся да сходу.)* Спадарства сход, я ўсяго толькі няшчасная ўдава, і мне хацелася б сказаць толькі, што, не будзь спадара Уі, я сёння качалася б дзе-небудзь пад плотам, – гэтыя свае словы я гатовая заўсёды паўтарыць. Спадар Уі, мая маленькая дачка, якой пяць гадоў, і я, мы ніколі не забудзем гэтага.

Уі працягвае Докдэйзі руку і бярэ дзіця за падбародак.

Джывола. Брва!

ІНШЫЯ АХОЎНІКІ (*астатнім гандлярам*).

Ты бачыў? Ты? А ты?

ГАНДЛЯРЫ. Я – не. – І я не бачыў. – Не. Я – не!

РОМА. Вось бачыце!

ДЖЫВОЛА (*паспешліва*). Той самы чалавек,
Які тлумачыў нам зусім нядаўна,
Што ўсё спакойна ў гандлі зелянінай,
Цяпер сам бачыць: склад яго гарыць,
Падпалены бандытам. Хіба вы
Не бачыце? Вы што, усе аслеплі?
Гуртуйцеся, і пераможам зло!

УІ (*крычыць*). Далёка ўсё зайшло ў Чыкага ў нас!
Затое ўсе напэўна ўразумеюць:
Ратунак наш – жалезная рука.

Сцэна 9

Працэс падпальшчыкаў. Прэса. Суддзя. Пракурор. Абаронца.
Малады Дагсбора. Гіры. Джывола. Докдэйзі. Ахоўнікі.
Урач. Гандляры гароднінай і падсудны Фіш.

А

На лаве сведкаў Эмануэле Гіры; ён паказвае рукою
на падсуднага Фіша, які ў поўнай апатыі.

ГІРЫ (*крычыць*). Вось чалавек, які рукою злачыннай
У порце падпаліў і знішчыў склад.
Калі застаў яго я, той якраз
Трымаў бітон! Устань, устань, паскуда!

Фіша сілком падымаюць. Ён стаіць, хістаючыся.

Суддзя. Падсудны, вазьміце сябе ў рукі. Вы стаіце перад судом.
Вас абвінавачваюць у падпале. Падумайце, што пастаўлена на
карту!

ФІШ (*мармыча*). Арларларл.

Суддзя. Дзе вы ўзялі бітоны з газая?

ФІШ. Арларларл.

На знак суддзі пануры ўрач, апрануты звышэлегантна,
схіляецца да Фіша, потым пераглядаецца з Гіры.

Урач. Сімуляцыя.

АБОРОНЦА. Абарона патрабуе выклікаць іншых урачоў.

СУДДЗЯ (*усміхаецца*). Спадар Гіры, як-такі сталася, што вы апы-
нуліся як рыхтык на месцы здарэння у той самы час, калі на
складзе ў спадара Хука выбухнуў агонь, які знішчыў дваццаць
два дамы?

ГІРЫ. Я якраз быў на шпацыры, дзеля мацыёну.

Некаторыя ахоўнікі смяюцца. Гіры таксама пачынае смяцца.

АБАРОНЦА. Ці вядома вам, спадар Гіры, што падсудны Фіш – беспрацоўны, што ён за дзень да падпалу пеша дабраўся да Чыкага, дзе ён раней ніколі не бываў?

ГІРЫ: Што? Дзе? Калі?

АБАРОНЦА. Нумар вашай машыны нібыта XXXXXX?

ГІРЫ: Ну, вядома.

АБАРОНЦА. Здаецца, гэтая самая машына за чатыры гадзіны да пажару якраз стаяла каля рэстарана Дагсбора на Восемдзсят сёмай стрыт, а з рэстарана вынеслі падсуднага Фіша ў стане беспрытомнасці?

ГІРЫ: Чаго б я меў гэта ведаць? Я цэлы той дзень прабывў у Цыцэра, дзе сустракаўся з пяцюдзсяццю дзвюма асобамі, і ўсе яны могуць прысягнуць, што мяне бачылі.

Ахоўнікі смяюцца.

АБАРОНЦА. Здаецца, вы толькі што сказалі што былі на шпацыры дзеля мацыёну, у Чыкага непадалёк ад докаў?

ГІРЫ: А вам што да таго, што я абедваю ў Цыцэра, а пераварваю ў Чыкага?

Ахоўнікі доўга рагочуць; да іх далучаецца і суддзя.

Свята гасне. Чуюцца гукі аргана, у тэмпе скочнай музыкі – жалобны марш Шапэна.

Б

Калі зноў загараецца святло, на сцэне – гандляр гароднінай Хук; ён сядзіць на лаве сведкаў.

АБАРОНЦА. Спадар Хук, ці сварыліся вы калі-небудзь з падсудным? Ці бачылі вы яго калі-небудзь увогуле?

Хук. Ніколі.

АБАРОНЦА. А спадара Гіры ці бачылі?

Хук. Так, у канторы трэста «Цвятная капуста», якраз таго самага дня, як у мяне згарэў склад.

АБАРОНЦА. Да пажару?

Хук. Перад самым пажарам. Ён прайшоў праз кантору, а за ім – чацвёрэ дзецюкоў, яны валаклі бітоны з газаяу.

У ложы прэсы і сярод ахоўнікаў неспакойны рух.

Суддзя. Ціхаце там, прэса!

Абаронца. Спадар Хук, чыя тэрыторыя мяжуе з вашым складам?

Хук. Тэрыторыя параходства, якое належала Шыту. З майго склада ёсць ход у двор параходства.

Абаронца. Ці вядома вам, спадар Хук, што спадар Гіры жыў у доме параходства, што належала Шыту, і, значыцца, меў доступ на тэрыторыю параходства?

Хук. Так, як упраўляючы склада.

У ложы прэсы моцнае хваляванне. Ахоўнікі робяць «бу-бу-бу» і становяцца ў пагрозлівую пазіцыю перад Хукам, абаронцам і журналістамі. Дагсбора-сын падбягае да суддзі і нешта шэпча яму ў вуха.

Суддзя. Ціха! Пасяджэнне адкладваецца з прычыны таго, што падсудны занямог.

Святло гасне. Арган зноў іграе жалобны марш Шапэна у тэмпе скачнай музыкі.

В

Калі святло загараецца зноў, Хук сядзіць на лаве сведкаў.

Відаць, што ён знясілеў, побач з ім стаіць палка, галава яго забінтаваная, на вачах таксама павязка.

Пракурор. Хук, вы кепска бачыце?

Хук (з цяжкасцю). Кепска.

Пракурор. Ці можаце вы пацвердзіць, што вы здольны разгледзець і пазнаць чалавека?

Хук. Не.

Пракурор. Вы не можаце сцвярджаць, што калі-небудзь бачылі яго?

Хук. Не.

ПРАКУРОР. Цяпер я вам задам вельмі важнае пытанне. Падумайце як след, перш чым адказваць. Вось маё пытанне: Ці мяжуе ваш склад з тэрыторыяй параходства, якое належала Шыту?

Хук (*пасля паўзы*). Не.

ПРАКУРОР. У мяне ўсё.

Святало гасне. Арган іграе зноў.

Г

Калі зноў загараецца святало, на лаве сведкаў сядзіць Докдэйзі.

ДОКДЭЙЗІ (*абьякава*). Я вельмі добра пазнаю падсуднага па вінаватым выглядзе ягонага твару, а таксама таму, што рост яго метр семдзсят сантыметраў. Я чула ад нявесткі, што ў той дзень, калі муж мой па дарозе ў гарадскую ўправу быў забіты з рэвальвера, гэтага чалавека бачылі каля будынка гарадской управы. Падпахай ён трымаў аўтамат сістэмы Вэбстэр і рабіў вельмі падазронае ўражанне.

Святало гасне. Арган іграе далей.

Д

Калі святало загараецца зноў, на лаве сведкаў сядзіць Джызэпэ Джывола. Непадалёк – ахоўнік Грынвул.

ПРАКУРОР. Тут было заяўлена, што незадоўга да падпалу некалькі чалавек вынеслі з управы трэста «Цвятная капуста» бітоны з газая. Што вы пра гэта ведаеце?

ДЖЫВОЛА. Гаворка можа ісці толькі пра спадара Грынвула.

ПРАКУРОР. Спадар Грынвул – ваш службовец, спадар Джывола?

ДЖЫВОЛА. Ну так.

ПРАКУРОР. Спадар Джывола, хто вы па прафесіі?

ДЖЫВОЛА. Я гандлюю кветкамі.

ПРАКУРОР. Вашаму гандлю патрэбна шмат газы?

ДЖЫВОЛА. Не, толькі тлю труціць.

ПРАКУРОР. Што рабіў спадар Грынвул у канторы трэста «Цвятная капуста»?

ДЖЫВОЛА: Ён спяваў песню.

ПРАКУРОР. Значыцца, ён не мог адначасова пераносіць бітоны з газаю да склада Хука?

ДЖЫВОЛА: Гэта выключачца. Ён чалавек зусім не такога складу, каб падпальваць склады. У яго барытон.

ПРАКУРОР. Прашу суд прапанаваць сведку Грынвулу паспяваць тую цудоўную песню, якую ён спяваў у канторы трэста «Цвятная капуста» якраз у той самы момант, калі быў падпалены склад.

СУДДЗЯ. Суд не бачыць у тым аніякай патрэбы.

ДЖЫВОЛА. Я заяўляю пратэст.

(Устае.)

Не чуў, каб так, як тут цкавалі. Ганьба!

Тут у хлапцах крыві чысцюткай самай

За тое, што той-сёй там-сям страляе,

Без аніякае прычыны бачаць

Суб'ектаў цёмных, падазроных. Ганьба!

Рогат. Святло гасне. Арган іграе.

Е

Калі святло загарасца зноў, відаць, што суддзя зусім змучаны.

СУДДЗЯ. Прэса дазволіла сабе пэўныя намёкі, што на суд з боку пэўных асобаў робіцца ціск. Суд заяўляе, што ніхто ніякага ціску на яго не робіць і што ён функцыянуе цалкам незалежна і свабодна. Лічу, што гэтая заява дастатковая, каб задаволіць усіх.

ПРАКУРОР. Вашэці суддзя! Беручы пад увагу, што падсудны Фіш

усё яшчэ далей сімуляе страту памяці і разумення, пракурор лічыць, што дапытваць яго далей няма ніякага сэнсу. Таму мы прапануем...

АБАРОНЦА. Вашэці суддзя! Падсудны прыходзіць да памяці!

Хваляванне.

ФІШ (*мусіць, апамятаўшыся*). Арларвадарларлдавадарл!

АБАРОНЦА. Вады. Вашэці суддзя, абарона просіць працягваць допыт падсуднага Фіша!

Моцнае хваляванне.

ПРАКУРОР. Пратэстую! Нішто не дае падставы думаць, што падсудны ў ясным розуме. Усё гэта хітрыкі абароны, бегатня за сенсацыямі, гульня на публіку!

ФІШ. Водарл.

Абаронца падтрымлівае яго, той устае.

АБАРОНЦА. Фіш, вы можаце адказваць?

ФІШ. Дарл.

АБАРОНЦА. Фіш, скажыце суду: Ці падпалілі вы дваццаць восьмага апошняга месяца склад гародніны ў раёне порта? Так ці не?

ФІШ. Анне.

АБАРОНЦА. Фіш, калі вы прыбылі ў Чыкага?

ФІШ. Выыдада.

АБАРОНЦА. Вады!

Хваляванне. Дагсбора-сын падыходзіць да суддзі і зноў нешта шэпча таму ў вуха.

ГІРЫ (*устае на ўвесь рост і гарлае*). Махлярства! Хлусня! Хлусня!

АБАРОНЦА. Ці бачылі вы раней гэтага чалавека? (*Паказвае на Гіры.*)

ФІШ. Дарл. Вадарл.

АБАРОНЦА. Дзе? Можа, у рэстаране Дагсбора каля порта?

ФІШ (*ціха*). Там.

Моцнае хваляванне. Ахоўнікі дастаюць пісталеты і робяць «бу-бу».

Урач падбягае са шклянкай. Перш чым абаронца паспявае выхапіць у яго шклянку, урач вылівае яе ў рот Фішу.

Абаронца. Я пратэстую! Патрабую экспертызы гэтай вадкасці!
Суддзя (*перагледваеца з пракурорам*). Хадайніцтва абароны
адхіляеца.

Докдэйзі (*крычыць у бок Фіша*). Забойца!

Абаронца. Вашэці! Рот ісціне, якой тут немагчыма
Заткнуць зямлёй, заткнуць паперай хочучь,
Спрабуюць ашукаць вашэці вас
З разлікам, што не гонар вы, а ганьба.
І тут крычаць закону: «Рукі ўгору!»
Няўжо-такі наш горад, што ваюе
Ўжо цэлы тыдзень з гэтым дзікім збродам,
Пасля усіх прынесеных ахвяраў, –
Няўжо цяпер ён бачыць гібель права?
І каб жа толькі гібель! Бачыць ганьбу
Суду, які паддаўся сіле, гвалту!
Спыніце ўсё, вашэці...

Пракурор. Пратэстую!

Гіры. Сабака! Ты падкуплены сабака!
Ты хлус, паклёпнік! Атруціцель душ!
Выходзь сюды – адкінеш ногі, здраднік!

Абаронца. Наш горад ведае яго...

Гіры (*ашалела*). Маўчаць!

(*Суддзі, убачыўшы, што той хоча яго перапыніць.*)

І ты заткніся! Калі хочаш жыць!

Захлёбваеца ад лютасці, і суддзя, улучыўшы гэты момант,
устаўляе слова.

Суддзя. Прашу ўсіх супакоіцца! Абаронца будзе прыцягнуты
да адказнасці за непавагу да суду. Абурэнне спадара Гіры суду
зразумелае. (*Абаронцу.*) Гаварыце.

Абаронца. Фіш! У рэстаране Дагсбора вас чым-небудзь паілі?
Фіш! Фіш!

Гіры (*лямантуе*). Ну кліч яго! Ну кліч! Няма больш газы!
Пабачым, хто ў Чыкага гаспадар!

Моцнае хваляванне. Святло гасне.

Арган іграе жалобны марш Шапэна ў тэмпе скорнай музыкі.

Ж

Калі апошні раз загараецца святло, суддзя стаіць за сваім сталом
і бязгучным голасам чытае прысуд.
Падсудны Фіш збялеў як смерць.

Суддзя. Чарльз Фіш за падпал склада я прыгаворваю вас да пятнаццаці гадоў турмы.

З'яўляецца надпіс.

Сцэна 10

Летнік Дагсбора. Світае. Да г с б о р а піша завяшчанне
і перадсмяротны ліст.

ДАГСБОРА. Сумленны і пачцівы, я, Дагсбора,
Пражыўшы цэлых восемдзесят год
Дастойна, годна і ў людской павазе,
Цяпер – агідны аферыст. О людзі!
Ўсе вы, хто ведае мяне даўно
І кажа, што не знаў я, бо каб ведаў –
Не дапусціўся б век. Але ж я знаў.
Я ведаў, і хто склад спаліў капусны,
І хто скраў Фіша, каб у рэстаране
Пасля дурманам абпаіць, я знаў,
Што Рома быў у Шыта ў дзень, калі
Сканаў той, маючы білет ў кішэні;
Я ведаў, кім забіты быў на плошчы
Няшчасны Боўл за тое, што хацеў ён
Шмат пра мяне, Дагсбора, расказаць;
Яго забойца – Гіры, так, той самы,
Які забіў і Хука. Бачыў я,
На ім пасля і Хукаў капялюш.
Я ведаў і пра тых пяць забойстваў,
Якія на Джыволе, – іх ніжэй я
Усе пералічу. Я ўсё пра Уі
Сказаць магу, пра тое, што і ён
Ад Шыта да Джыволавых забойстваў,
І да праклятага пажару – ведаў.
А я, Дагсбора, ўсё гэта трываў
Праз прагу да багацця ці ад страху,
Што страчу ўсё. Я варты лютай смерці.

Сцэна 11

Гатэль «Мамот». Нумар Артура Уі. Уі, утаропіўшыся ў адну кропку, разваліўся ў глыбокім фатэлі. Джывола нешта піша; два ахоўнікі, выскаляючыся, глядзяць праз яго плячо.

ДЖЫВОЛА. Шынок свой завяшчаю я, Дагсбора,
Рупліваму і добраму Джыволу,
Адважнаму ж, запальчывому Гіры –
Адпісваю свой летні дом, а Рому
Я завяшчаю сына. Прашу аддаць
Судзейскую пасаду – Гіры, шэфам
Паліцыі пастаўце Рому, Джыволу –
Апекуном усіх убогіх. Шчыра
Сваім рэкамендую пераемцам –
Артура Уі, гэтае пасады
Ён цалкам варты. Верце мне, Дагсбора.
Усё. Такі наказ мой забяспечыць
Нам поўны поспех. Ну, цяпер, напэўна,
Ён капыты адкіне спраўна. Трэба
З усёй пашанай пахаваць яго.
І трэба на яго магільны помнік
Прыдумаць надпіс. Крумкачы даўно
Жывуць старой амаль забытай славай,
Што ім ад белае сястры далася.
Стары Дагсбора – белая варона,
Так, белая сярод чародаў чорных.
Ды вось што, шэф. Ваш Гіры шмат таўчэцца
Вакол Дагсбора. Гэта непрыгожа.

УІ (*ускоквае*). Што? Гіры? Дзе?
ДЖЫВОЛА. Шэф, я сказаў, што Гіры
Вакол Дагсбора шмат таўчэцца.

УІ.

Я

Яму не давяраю.

Уваходзіць Гіры ў новым капелюшы – гэта капялюш Хука.

ДЖЫВОЛА.

Я таксама.

Мой мілы Гіры! Як там у Дагсбора
Яго кандрашка?

ГІРЫ.

Ён не дапускае

Ніякіх дактароў.

ДЖЫВОЛА.

Таго таксама,

Умельца, што так спраўна карыстаў
Нябогу Фіша?

ГІРЫ.

І другога я

Не падпушчу. Стары балбоча многа.

УІ.

А можа, і пры ім балбочуць лішне...

ГІРЫ.

Што гэта значыць?

(Джыволу.)

Ты, трапло, ты зноў

Чагосьці набрахаў?

ДЖЫВОЛА (заклапочана).

Мой мілы Гіры,

А прачытай нам ліст!

ГІРЫ (вырывае ў яго з рук паперу). Эрнэста – шэфам

Паліцыі? Ды вы павар'яцелі!

ДЖЫВОЛА.

Ён патрабуе. Я ж – таксама супраць.
Ды з Рома не жартуюць!

Уваходзіць Рома з ахоўнікамі.

Мілы Рома!

Чытай тэстамант.

РОМА (вырывае ў Гіры паперу). Дай сюды! Што, Гіры –
Суддзёй?! А дзе апошняе пісьмо?

ГІРЫ.

Яго схаваў ён, хоча перадаць.

Я тры разы застукваў сына ў спробе...

РОМА (працягвае руку). Ададай. Ну!

ГІРЫ.

Што? Няма яго ў мяне!

- РОМА. Ты хлусіш, псіна.
Яны ў лютасці стаяць адзін насупроць аднаго.
Раскусіў цябе!
Там справа Шыта, – і яна мяне
Цікавіць дужа!
- ГІРЫ. Там пра справу Боўла,
Яна датычыцца мяне!
- РОМА. Вядома.
Але вы махляры, а я мужчына.
Цябе я знаю, Гіры! Ты, Джывола, –
Кульгавы, што само ўжо падазрона.
Чаго вы тут? Якія вашы планы?
Артура, што яны табе шапталі?
Глядзіце ж вы, далёка не заходзьце.
Даведаюся што, сатру на пыл.
- ГІРЫ. Ты на сваіх крычы мардаваротаў!
- РОМА (*сваім ахоўнікам*).
Во, гэта ён пра вас! У нашым штабе!
Пра вас, як пра мардаваротаў плешча!
Пазасядалі у «Цвятной капусце»,
(*паказвае на Гіры*)
Кашулі шыюць у краўцоў звышмодных,
Пакуль вы працай брудную заняты.
(*Звяртаецца да Уі.*)
А ты ўсё патураеш ім і церпіш.
- УІ (*нібы прачнуўшыся*). Што я цярплю?
ДЖЫВОЛА. А тое, што страляў
Ён па машынах Карузэра, хоць
Сам ведае, што Карузэр член трэста.
- УІ. Вы што, стралялі па грузавіках
Карузэра?
- РОМА. Ды не, мае малойцы
Пацэллі знянацку ў нешта там...
Ды хлопцам часта і няўцям бывае,

Чаму адно малыя лаўкі ў шкодзе,
А багацеі, гандляры буйныя
Жывуць спакойна без турбацый лішніх.
Шэф, я і сам тут нештачкі таго...

ДЖЫВОЛА. А трэст шалее.

ГІРЫ. Кларк мне ўчора кажа:
Няхай хоць раз паўторыцца такое...
Ён дават у Дагсбора быў...

УІ (*змрочна*). Эрнэста,
Не трэба так!

ГІРЫ. Шэф, дай ім па руках,
А то й табе яны на карак сядуць.

ДЖЫВОЛА. А трэст шалее!

РОМА (*дастае рэвальвер, – да абодвух*).

Нуце, рукі ўгору!

(*Іхнім ахоўнікам.*)

І вы таксама! Рукі ўгору – ўсе!
Даволі жартаў! Да сцяны!

Джывола, ягонья людзі і Гіры падымаюць рукі
і павольна адыходзяць да сцяны.

УІ (*абьякава*). Ану,

Што там такое? Рома, не палохай.
Чаго так лаяцца? Разок-другі
Там стрэлілі у грузавік з капустай!
Чорт з ёю – неяк утрасецца! Справы
У нас ідуць выдатна, чыста, гладка.
Пажар удаўся. Лаўкі плацяць трыццаць
Працэнтаў за ахову. Чым жа блага?
Праз тыдзень на каленях будзе цэлы
Раён. Ніхто не пікне. А пакуль
Я маю больш сур'ёзны план.

ДЖЫВОЛА (*наспешліва*). Які ж?

ГІРЫ. На планы я паклаў! Пакуль што рукі
Няблага б апусціць.

РОМА. Артура, лепей
 Няхай трымаюць рукі так.
 ДЖЫВОЛА. А што,
 Калі Кларк зойдзе? То ж бо дзіву дасца!
 УІ. Эрнэста, прыхавай свой рэвальвер.
 РОМА. Не, шэф. Прачніся. Ці ж не бачыш ты, –
 Яны табой гуляюць і цябе ж
 Падпіхваюць да гэтых Карузэраў,
 Да Кларкаў і Дагсбораў? Бачыце:
 «Калі Кларк зойдзе!» Грошы параждства
 Куды падзеліся? Мы іх не бачым.
 А нашы хлопцы лупяць па машынах,
 Па лаўках, цёгаюць каністры з газай
 І наракаюць: «Уі забыў пра тых,
 Каму ён абавязаны усім!
 Здраў ён нос высока, ў панства пнецца».
 Адумайся.
 ГРЫ. Усё выкладвай – з кім ты?
 УІ (*ускоквае*). Вы хочаце мне рэвальвер прыставіць
 Да скроні? А трасцы вам! Сілкам
 Хваробу што дастанеце з мяне!
 Са мной не выйдзе так! А папярхнуцца
 Не хочаце? Са мною – добрым ладам!
 Бо то ж пагрозаў я не пацярплю!
 Не хочаш слепа верыць? – пацалуі мне!..
 К чарцям сабачым! Я тут гаспадар!
 А ты выконвай, што табе казалі,
 І не высоўвайся. Вось мой закон.
 А што ты заслужыў – пасля пабачым.
 Спачатку паслужы. Я патрабую
 Ад вас даверу, трыразы даверу!
 Вам не хапае веры, а без веры
 Усё прапала. Бо чаму ж я столькі
 Паспеў зрабіць? Таму, што верыў сам.
 Я фанатычна верыў справе нашай;

Апранены у веру, толькі верай
Чыкага я паставіў на калені.
І толькі верай перамог Дагсбора
І перамог О'Кэйсі. Цвёрда верыў –
І перамог іх!

Рома.

З рэвальверам!

Уі.

Ёсць

І ён, гарачанькі, – як у людзей.
Але ў людзей няма жалезнай веры,
Што быць павінна ў лідэраў народных.
Якраз таму павінны верыць вы
Ў мяне, – не разважаючы, а верыць
І толькі верыць, што хачу я вам
Дабра, што ведаю, у чым яно,
Што толькі я знайду шляхі-дарогі
Да перамогі. А памрэ Дагсбора,
І я адзін скажу, каго куды
Прыстроіць варта... Ведайце адно:
Ваш правадыр не падвядзе!

ДЖЫВОЛА (*прыціскаючы руку да сэрца*). Артура!

Рома (*змрочна*).

Вольна!

Гіры, Джывола і ахоўнікі Джыволы, не апускаючы рук,
павольна выходзяць.

ГІРЫ (*выходзячы, Рому*). Мне падабаецца твай капляюш.

ДЖЫВОЛА (*выходзячы*). Мой мілы Рома...

Рома.

Прэч з вачэй маіх!

Той блазен Гіры хай сабе рагоча!

Ты злодзей, Джывоола, сваю кульгавасць

Вазьмі з сабою – ты ж яе украў!

УІ (*пасля таго як яны выйшлі, зноў упадае ў самнамбулічны стан*).

Пакінь мяне!

Рома.

Калі б, Артура, я

Не верыў так жалезна у цябе,

Не мог бы я глядзець у твары хлопцам!

Нам трэба дзейнічаць! Адразу! Гіры
Надумаў нешта подлае!

УІ. Эрнэста,
Я намыслы вялікія гадую.
Забудзь пра Гіры! Ты – стары мой сябар,
Памочнік мой адданы, і з табою
Хачу я падзяліцца новымі планами.
РОМА (ззяе). Выкладвай! Тое, што хацеў сказаць
Пра Гіры я – не спех.

(Сядзе побач з Артура Уі.)

Ягонья людзі чакаюць яго, стоячы зводдаль у куце.

УІ. Чыкага наш,
Ды гэтага мне мала.
РОМА. Мала?
УІ. Хіба
Гароднінай нідзе больш не гандлююць?
РОМА. Чаму ж бо не! Ды як туды пралезці?
УІ. Як – як? Хай задніміходамі. Хай параднымі.
А хай акном. Ці ў фортку. Ці праз комін.
Ці просьбай, грозьбай, ці слязьмі, усмешкай.
Хай нават гвалтам далікатным, хай
Абдымкамі сталёвымі, як тут.
РОМА. Усюды розныя умовы.
УІ. Во!

І я пра тое думаю, Эрнэста,
Пра рэпетыцыю спектакля на
Малой, пакуль што, сцэне. І пабачым,
Ці многа розніцы у розных месцах.
РОМА. А дзе ты хочаш свой спектакль паставіць?
УІ. У Цыцэра, вядома.

РОМА. Там жа Дольфіт
З ягонаю маралісцкаю газеткай
Для гандляроў – мяне ў ёй штосуботы
Ён палівае як забойцу Шыта.

- УІ. Заткнуць ёй пашчу!
- РОМА. Гэта трэба й можна!
Шмат ворагаў пісака мае. Многіх
Даводзіць ён да шалу. І мяне...
Магу спыніць я лаянку, Артура.
- УІ. Валяй, Эрнэста! Трэст ужо вядзе
Перагаворы з Цыцэра. Мы ж будзем
Капусту мірным гандлем прадаваць.
- РОМА. А хто вядзе перагаворы?
- УІ. Кларк.
Але яму не проста. Мы – завада.
- РОМА. Дык, значыць, Кларк вядзе гульню. Я Кларку
Не веру ні на шэлег.
- УІ. А там кажуць,
Што прысмакталіся да трэста мы,
Як п'яўкі. Ім капуста, а не мы
Патрэбны. Гандляры баяцца нас.
А жонка Дольфіта ва ўправе фірмы
«Зялёны імпарт», увайшла б яна
І ў трэст «Цвятной капусты», толькі мы
Яе палохаем.
- РОМА. Дык значыць, план
Ісці вайной на Цыцэра не ты
Прыдумаў нам, а трэст «Цвятной капусты»?
Я зразумеў усё, Артура. І цяпер
Я разумею іх гульню.
- УІ. Чыю?
- РОМА. Ну, – трэста! І Дагсбора завяшчанне
Заказана Капусным трэстам! Ён
Імкнецца Цыцэра заваяваць.
А ты ў іх на дарозе. Як адпрэчыць
Цябе? Яны яшчэ ў тваіх руках.
Патрэбен ты ім толькі на махлярствы,
Яны цябе дагэтуль збольшага трывалі.
Куды цябе падзець? Ану, Дагсбора,

Давай пішы апошняе пісьмо.
 Вакол яго стаіць Капусны трэст,
 Пасля яны расчулена знаходзяць
 Канверт з лістом; і са слязьмі пасля
 Чытаюць на вачах у журналістаў:
 Стары раскаяўся і просіць-моліць
 Расправіцца з чумой, якую сам
 Наклікаў быў, і зноў усім вярнуцца
 У чысты і сумленны гандаль. План
 Такі у іх. Замешаныя ў ім
 І Гіры, – бо Дагсбора ён тэстамант
 Прымусіў напісаць, – ён сябар Кларка,
 Які у Цыцэра перагаворы
 Вядзе, і «мае цяжжасці», які
 Лапатай хоча грошы заграбаць,
 А рук не пэцкаць. Джывола таксама,
 Адразу чуе падду. А Дагсбора –
 Дагсбора, ён сумленны ёлуп, што
 Адразу піша завяшчанне-зраду,
 Дзе ты абхляпаны да самых пят
 Памыямі, – дык вось, Дагсбора мусіць
 Даць дуба без адкладу, бо інакш
 Дасць дуба план твой хітрамудры!

УІ. Рома,

Ты думаеш, што тут пляецца змова?
 І насамрэч, да Цыцэра мяне
 Яны не падпускаюць. Я заўважыў.

РОМА. Артура, я наладжу гэту справу,
 Дазволь мне, слухай: сёння я ўначы
 З дзясяткам добрых дзецюкоў яўлюся
 На летнік да старэйшага Дагсбора,
 Яго ў машыну ўкіну ды скажу:
 «Да доктара», – і з ходу ў маўзалеі.

УІ. На летніку ж – Эмануэле Гіры...

- РОМА. Ён можа там застацца...
Яны глядзяць адзін на аднаго.
Чыстка!
- УІ. А Джывола?
- РОМА. Наведаюся, едучы назад,
Калі ўжо прыкуплю вянок Дагсбора
І Гіры заплачу гатоўкай.
(Паказвае на свой рэвальвер.)
- УІ. Эрнэста, брыдкі і ганебны план
Дагсбора-Кларкаў-Дольфітаў мяне
Прыбраць з дарогі, выціснуць з гешэфту
Павінны мы сарваць. Я давяраю
Адно табе.
- РОМА. Прымаю гэты гонар.
Але спачатку ты павінен хлопцаў
Крыху натхніць і падбадзёрыць, я ж –
Прамоўца кепскі.
- УІ (паціскае яму руку). Згода.
- РОМА. Ведаў я,
Артура! Разам, толькі цесна разам
Мы пераможам. Бо адна ў нас мэта!
Мы разам! Як было калісьці ў нас.
(Сваім людзям.)
Ну, што я вам казаў? Артура – з намі!
- УІ. Прыйду.
- РОМА. У адзінаццаць.
- УІ. А куды?
- РОМА. Ёў гараж. Ура! Мы падымаем сцяг!
(Выходзіць са сваімі людзьмі.)
- УІ (ходзіць туды-сюды, рэпеціруючы прамову, якую ён скажа
перад ахоўнікамі Рамы).
Сябры! З вялікім жалем я дазнаўся,

Што за плячмі ў мяне даўно сплялася
Гнюсотлівая змова-зрада. Гэта
Мае бліжэйшыя саборцы – тыя,
Якім я давяраў найбольш, нядаўна!
Адаўшыся ў палон любві да славы
І прагнасці, схаўрусаваліся
Супроць мяне з Капусным трэстам... Не,
Не з трэстам, а з паліцыяй, каб нас
Ліквідаваць. Са мной расправіцца.
Нясцерп трываць! Я вам загадваю,
Вас павядзе Эрнэста Рома ноччу,
Яму я веру...

Уваходзяць Кларк, Гіры і Бэці Дольфіт.

ГІРЫ (*таму што ў Уі разгублены твар*). Гэта мы.

КЛАРК.

Аргура,

Прыміце місіс Дольфіт. Просьба трэста
Дайсці да згоды з місіс Дольфіт.

УІ (*змрочна*).

Добра.

Сядай.

КЛАРК.

У перамовах пра зліццё,
Якія між чыкагскім трэстам і
Зеляншчыкамі Цыцэра вяліся,
Зеляншчыкі, як ведаеш ты сам,
Пярэчылі супроць цябе, як супраць
Акцыянера. З цяжкасцю ўдалося
«Цвятной капусце» іхнім аргументам
Супрацьстаяць. Вось, місіс Дольфіт тут...

МІСІС ДОЛЬФІТ. Каб непаразуменні пагасіць.

Спачатку я павінна, з просьбы мужа,
Сказаць вам, што кампанія ў газеце
Была не супраць вас.

УІ.

Не супраць нас?

КЛАРК.

Скажу вам шчыра: «самагубства» Шыта
Усіх у Цыцэра да смерці гідзіць.

Які б ні быў той Шыт, суднаўладальнік –
Не проста нехта, пра каго ніхто
Сказаць не скажа слова. Карузэр
Дадаў, што па яго грузавіку
З засады білі. І што кожны раз
Замешаны, Артура, вашы людзі.

МІСІС ДОЛЬФІТ. Вядома ў Цыцэра: капуста ваша
Крывёю пахне.

УІ. Гэта ўсё паклёп!

МІСІС ДОЛЬФІТ. Вы чыстыя! Калі сам містэр Кларк
За вас ручаецца, мы толькі супраць
Эрнэста Рому.

КЛАРК (*хутка*). Будзь спакойны, Уі!

УІ. Не буду слухаць! Што я вам, блазнюк?
Даволі! Годзе! Рома – мой памочнік.
Хто будзе мне рабіць указ, каго
Мне да сябе збліжаць! Не пацярплю
Такого сораму!

ГІРЫ. Мой шэф!

МІСІС ДОЛЬФІТ. Скажу:
Ігнацій Дольфіт будзе да канца
З такімі, як Эрнэста Рома, весці
Вайну.

КЛАРК (*холодна*). І мецьме рацыю. Яго
Ў пачэснай справе падтрымае трэст.
Уі, прашу – разважны будзь: наш гандаль
І дружба – рэчы розныя. Ну, як ты?

УІ (*гэтак сама холодна*). Дадаць няма чаго мне, Кларк.

КЛАРК. Шкада!

Спадарыня, па выніках сустрэчы
Смуткую шчыра.

(*Выходзячы, да Уі.*)

Глупства гэта, Уі!

Застаўшыся сам-насам, Уі і Гіры не глядзяць адзін на аднаго.

ГРЫ. Пасля абстрэлу той дурной машыны
Вайны пазбегнуць нам не ўдасца.

УІ. Я –
Вайны не забаяюся.

ГРЫ. Што ж, не бойся!
І прэсе, і прыхільнікам Дагсбора,
І гораду Чыкага... Слухай, шэф!
Спрабуй тут быць разумным, – гэта ўсё...

УІ. Я абыдуся без тваіх парадаў.

З'яўляецца надпіс.

Сцэна 12

Гараж. Ноч. Чуваць шум дажджу.

Эрнэста Рома і малады Іна. На заднім плане гангстары.

ІНА. Ужо другая!

РОМА. Уі затрымаўся.

ІНА. А можа, ён вагаецца?

РОМА. Магчыма.

Ён да сваіх прыхільнікаў прыхільны,
Ён сам лепш згіне, а людзей не скрыўдзіць.
Даўно пара прыбраць тых пацукоў –
Джыволу, Гіры. Ён вагаецца,
Марудзіць, сам з сабой ваюе. Гэтак
Яно зацягнецца да трэцяй ночы...
Але ён прыйдзе. Прыйдзе ён, я знаю.
(Паўза.)

Калі пабачу труп ублюдка Гіры,
Тады палегчае, нібыта я
Цярпеў, цяргеў і вось – адліў!

ІНА. А дождж

Па нервах б'е! Якая ноч!

РОМА. Люблю

Такія ночы. І з усіх найбольш
Цямнотныя. З усіх машын люблю
Я хуткія. З усіх сяброў люблю
Рашучых.

ІНА. Ці даўно знаёмы?

РОМА. Дваццаць

Гадоў.

ІНА. Даўно.

ГАНГСТАР (выходзіць наперад). Дай выпіць хлопцам.

РОМА.

Не.

Цвярозья павінны быць.

А хоўнікі ўводзяць нізкарослага чалавека.

НІЗКАРОСЛЫ (*задыхаючыся*). Трывога!

Там два браневікі з паліцыяй!

РОМА. Спусціце жалюзі! Не наша справа,

Але нам лепей перасцерагчыся.

Сталёвыя жалюзі, павольна апускаючыся, зачыняюць дзверы ў гараж.

А выхад ёсць, які застаўся б вольны?

ІНА (*ківае*). Тытунь – рэч дзіўная. Вось чалавек,

Што курыць, – з выгляду спакойны.

А будзеш, як спакойны чалавек,

Закурваць, і спакойным станеш сам.

РОМА (*усміхаючыся*). Руку дай, пакажы!

ІНА (*выцягвае руку*). Дрыжыць. Паскудства!

РОМА. Што тут паскуднага? Быкі такія:

Без пачуцця. Нішто іх не трывожыць.

А рукі хай дрыжаць. Яны – як компас,

Хай стрэлка компаса дрыжыць сабе,

Пакуль не стане. І рука жадае

Уведаць, дзе той полюс. Вось і ўсё.

КРЫК (*з вуліцы*). Паліцыя!

РОМА (*рэзка*). Спыніліся?

ГОЛАС. Ды не!

ГАНГСТАР (*уваходзіць*). Спыніліся машыны, фары ў іх

Патушаны!

РОМА. Яны Артура ловяць!

Джывола з Гіры ставяць пастку. Пойдзем

Сустрэць яго!

ГАНГСТАР. Самазабойства гэта!

РОМА. Самазабойства? Хай самазабойства!

Мы дружным цэлых восемнаццаць год!

ІНА (*зычным голасам*). Ці зрыхтавана зброя?

ГАНГСТАР. Так!

ІНА.

Эй, штору!

Сталёвае жалюзі павольна падымаецца,
імкліва ўваходзяць Артура Уі і Джывола з захоўнікамі.

РОМА. Артура!

ІНА (*ціха*). І Джывола!

РОМА. Што такога?!

Артура, мы баяліся...

(*Гучна смяецца.*)

Э, чорт!

Ну, ўсё ў парадку!

УІ (*хрыпла*). А чаму б і не?

ІНА. Мы ж думалі, – бяда... Руку падайце,

Шэф, сябру вашаму – ён толькі што

Нас клікаў у агонь за вас, Артура.

Уі падыходзіць да Ромы і падае яму руку. Рома, смеючыся, бярэ яе. У той момант, калі ён не можа працягнуць руку да рэвальвера, Джывола маланкава выхоплівае браўнінг, прыціснуўшы яго да сягна, страляе. Рома падае.

УІ. Загнаць усіх у кут!

Людзі Ромы стаяць разгубленыя; усіх, на чале з іх начальнікам Інам, заганяюць у кут. Джывола нахільецца над Ромам.

ДЖЫВОЛА. Ён дыхае.

УІ. Дабі!

(*Звяртаецца да тых, што стаяць каля сцяны.*)

Раскрыта ваша змова, вашы планы

Адносна Дагсбора таксама. Я

Нанёс удар апошняю хвілінай.

Супраціўляцца позна. Пакажу

Як здраджваць мне! Гняздо прадажнікаў!

ДЖЫВОЛА. Усе пры зброі!

(*Зірнуўшы на Рому.*)

Во, заварушыўся!

Ён ажывае... Не пашанцавала!

УІ. Сустрэнемся на летніку ў Дагсбора.

(Імкліва выходзіць.)

ІНА *(стоячы каля сцяны)*. Вы гады! Вы прадажнікі!
ДЖЫВОЛА *(вельмі знервавана)*. Агонь!

Кулямётная чарга косіць усіх каля сцяны.

РОМА *(ачуняўшы)*. Джывола, чорт!

(Цяжка паварочваецца, твар яго белы.)

Што тут было?

ДЖЫВОЛА. Няважна.

Двух-трох лягавых трахнулі.

РОМА. Ты сволач!

Што ты зрабіў з людзьмі маімі?

Джывола не адказвае.

Што

З Артура?.. О, я так і знаў! Забойцы!

(Падымае галаву, азіраецца, шукаючы на падлозе труп Артура.)

Дзе ён?

ДЖЫВОЛА. Пайшоў!

РОМА *(пакуль яго падцягваюць да сцяны)*.

Сабакі! Эх, сабакі!

ДЖЫВОЛА *(холадна)*.

Кульгавы я? Дык ты, брат, – безгаловы.

Ідзі цяпер к чарцям сабачым, падла!

З'яўляецца надпіс.

Сцэна 13

Лаўка кветак Джыволы. Уваходзяць Ігнаціў Дольфіт – гэта мужчына ростам з хлопчыка – і Бэці Дольфіт.

ДОЛЬФІТ. Не хочацца.
БЭЦІ. Чаму ж бо? Ромы
Няма.

ДОЛЬФІТ. Забіты.
БЭЦІ. Ці не ўсё адно?
Кларк кажа, парыванні маладосці
Артура ўжо мінулі, ён пачаў
Прыстойнае, саліднае жыццё,
Забыў ён хуліганскія замашкі.
Зноў нападаць на Уі – азначала б,
Будзіць у ім агідныя інстынкты.
Ты сам, Ігнаціў, пашкадуеш першы.
Калі ж маўчацьмеш, – пальцам не зачэпяць.

ДОЛЬФІТ. Не думаю, што лепш маўчаць.
БЭЦІ. Яны –
Далёка не звяры.

З бакавога ўваходу з'яўляецца Гіры, на ім Рэмаў капялюш.

ГІРЫ. Хэло! Вы тут?
І шэф прыйшоў. Ён будзе вельмі рады.
А я бягу, пакуль ніхто не бачыў!
Пардон! А капялюш я гэты сцібрыў
У Джыволы!

(Рагоча, аж са столі сыплецца тынк, памахваючы рукою, выходзіць.)

ДОЛЬФІТ. Іх свары страшныя, а смех страшней.
БЭЦІ. Маўчы, Ігнаціў, тут – маўчы!
ДОЛЬФІТ *(горка)*. Цяпер
Маўчаць усюды трэба...

Бэці. Што тут зробіш?
Усім у Цыцэра вядома: Уі
Прымае спадчыну Дагсбора. З трэстам
Збіраюцца і гандляры яднацца.

Дольфіт. Пакуль там што, а мне разбілі дзве
Друкарскія машыны. Адчуваю, –
Нядобра будзе нам!

Уваходзяць Джывола і Уі, працягваючы рукі, як на абдымкі.

Бэці. Хэло, Уі!
Уі. Я рады вас пабачыць, Дольфіт!
Дольфіт. Містэр Уі,
З візітам я марудзіў...
Уі. Ну, чаго ж?
Такі адважны – ўсюды госць жаданы.
Джывола. Тым больш такая дама!
Дольфіт. Я не ўтою,
Што я дагэтуль гонарам лічыў
Змагацца супраць...
Уі. Непаразуменне!
Нам з самага пачатку меўся сэнс
Кантакт наладзіць, мы тады маглі б
Усе завады абысці. Заўсёды
Хацеў я толькі добрага між намі.

Дольфіт. Насілле...
Уі. ...я таксама ненавіджу.
Навошта сіла, дзе кіруе розум?
Дольфіт. Мая ж бо мэта...
Уі. І мая – таксама:
Абодва мы душой за росквіт гандлю.
За тое, каб гароднінны гандляр
Якому, вой! – нясоладка бывала,
Спакойна прадаваў тавар. І мог бы
На моцную разлічваць абарону.

Дольфіт (*рашуча*). І сам рашаў, ці трэба абарона.
У гэтым цвёрда я перакананы.

- У1. І я. Хай сам рашае. А чаму?
Таму, што, выбіраючы свабодна
Сабе ахоўніка, ён ускладае
Адказнасць на таго, каго абраў
Сабе за сябра, і таму між імі
Давер пануе. Ё гандлі зелянінай
Найперш давер патрэбен, як і ўсюды.
Я так заўсёды гаварыў.
- Дольфіт. Я рады
Ад вас пачуць тут гэта: Цыцэра
Насілля не прымае.
- У1. Зразумела!
Насілле без патрэбы хто пацерпіць.
- Дольфіт. Скажу я шчыра вам: інтэгравацца
З «Цвятной капустай» – вынік будзе страшны:
У Цыцэра хаос крывавы будзе,
Як і ў Чыкага, – я вам не саюзнік!
- Паўза.
- У1. І я таксама шчыры буду, Дольфіт,
Я ведаю: раней у нас бывала,
Што парушаліся, часцей міжвольна,
Законы і маштаб маралі. Гэта
У барацьбе бывае. А сябры
Такога не дапусцяць. Мілы Дольфіт,
Я толькі аднаго хачу: каб вы
Мне верылі, мяне лічылі сябрам,
Які ў бядзе не кіне. Аніколі.
Але прашу – я перайду да справы –
Не публікуйце у газеце вашай
Тых страшных казак, што людзей бянтэжаць.
Ці ж я прашу залішне многа?
- Дольфіт. Не.
Маўчаць пра тое, што не існуе,
Не цяжка.

Уі. А калі ж узнікне спрэчка,
Па дробязі – бо людзі ж толькі людзі, –
Дык вось, я думаю, ніхто не будзе
Крычаць: Ратуйце! Гвалт! Забойцы! Я ж
Не буду абяцаць, што аніколі
Шафёр не маццюкнецца! Ну, бывае!
Калі ж сёй-той гандляр сямю-таму
Паставіць куфаль піва за дастаўку
Цвятной капусты, не крычыце з ходу –
Шантаж! Разбой!

Бэці. О, добры містэр Уі,
Мой муж гуманны.

Джывола. Гэта ўсім вядома.
Ну, раз мы ўсё абгаварылі мірна
І высветлілі ўсё, я прапаную
Вам паказаць, сябры, аранжарэю...

Уі (*прапускаючы Дольфіта наперад*).

Не, не, прашу вас, містэр Дольфіт!

Яны ідуць аглядаць лаўку кветак. Уі вядзе Бэці, Джывола – Дольфіта.
Потым яны знікаюць за кашамі з кветкамі.
З'яўляюцца Джывола і Дольфіт.

Джывола. Японскія дубкі-банзаі, гляньце.

Дольфіт. Тут цэлы год цвітуць над воднай гладдзю.

Джывола. Прыгожа так звісаючы з разэтак.

Дольфіт. Як той казаў: зладзюгам не да кветак.

Праходзяць. Уваходзяць Бэці і Уі.

Бэці. Насілле – горшы козыр мацака.

Уі. Найлепшы козыр – з бізуном рука.

Бэці. Найлепш за ўсё – разумны аргумент.

Уі. Ды не таму, хто сплюндраны ушчэнт.

Бэці. Не сумяшчаюцца правы і зброя.

Уі. Рэальная палітыка – вось хто я.

Праходзяць. Уваходзяць Джывола і Дольфіт.

ДОЛЬФІТ. Інтрыгі і падман – не доля кветак.
ДЖЫВОЛА. Ці не таму і я люблю іх гэтак.
ДОЛЬФІТ. Жывуць у доглядзе, сярод пяшчоты.
ДЖЫВОЛА (*xitpa*). Нягож! Няма газет, няма й турботы!..

Праходзяць. Уваходзяць Бэці і Уі.

Бэці. Пра вас я чула, быццам вы – спартанец.
Уі. Я проста не люблю курцоў і п'яніц.
Бэці. Дык вы, сказаць павінна я, – святы.
Уі. Жыву я без ілюзіяў пустых.

Праходзяць. Уваходзяць Джывола і Дольфіт.

ДОЛЬФІТ. Як добра жыць у гэтакай прыродзе.
ДЖЫВОЛА. Няблага. Еж, і пі, і спі – дый годзе!

Праходзяць. Уваходзяць Бэці і Уі.

Бэці. Вы верыце! Якой жа цэрквы – сын?
Уі. Мадам, скажу вам, я – хрысціянін.
Бэці. А як жа, скажам, дзесяць заветаў?
Уі. Жыву, не думаю пра глупства гэта.
Бэці. Даруйце мне маю настырнасць, пане, –
Як з прынцыпамі ў сацыяльным плане?
Уі. Я сацыяльны ўвесь наскрозь, мадам,
За лёс багатых я жылот аддам.

Праходзяць. Уваходзяць Джывола і Дольфіт.

ДОЛЬФІТ. Вось гэтыя – як з мёртвае натуры.
ДЖЫВОЛА. О так, без іх хаўтуры не хаўтуры.
ДОЛЬФІТ. Пардон, забыўся, кветачкі ж – ваш хлеб.
ДЖЫВОЛА. О так, смерць самы лепшы мой кліент.
ДОЛЬФІТ. Я спадзяюся, вы з ёй не ў хаўрусе?
ДЖЫВОЛА. Усіх згаворлівых я не баюся.
ДОЛЬФІТ. Грахоў так набярэшы пад завязкі.
ДЖЫВОЛА. Да мэты можна йсці праз кветкі й краскі.
ДОЛЬФІТ. Вядома.
ДЖЫВОЛА. Бледны вы.
ДОЛЬФІТ. О, пахі тут такія...

ДЖЫВОЛА. Ў вас на пылок і пахі алергія.
Праходзяць. Уваходзяць Бэці і Уі.

Бэці. Я радая дамове вашай з мужам.
Уі. Не сумняваюся, цяпер мы дружым.

Бэці. Сябры, здабытыя ў нягодах сумных...
Уі (*кладзе ёй руку на плячо*).

Люблю жанчын здагадлівых, разумных.

Уваходзяць Джывола і Дольфіт – ён увесь збялелы.
Заўважае руку Уі на плячы сваёй жонкі.

ДОЛЬФІТ. Ну, пойдзем, жонка.

Уі (*ідзе насустрач яму, працягвае руку*).

Прынялі рашэнне,

І гэта, містэр Дольфіт, вельмі добра!

Усім яно паслужыць на дабро.

Саюз такіх людзей, як вы і я, –

Зарука поспеху.

ДЖЫВОЛА (*дае Бэці кветкі*). Прыгожае пасуе
Да прыгажосці!

Бэці. Паглядзі, Ігнацій!
Бывайце, містэр Уі!

Выходзяць.

ДЖЫВОЛА. Ну, скляпалі
Канцы!

Уі (*змрочна*). Не падабаецца мне ён.

З'яўляецца надпіс.

Сцэна 14

Пад царкоўны звон за труною, якую нясуць у маўзалеі горада Цыцэра, ідуць Бэці Дольфіт у жалобе, Кларк; Уі, Гіры і Джывола нясуць кожны вялікі вянок. Уі, Гіры і Джывола, перадаўшы вянкi, застаюцца каля ўваходу ў маўзалеі. Адтуль чуецца голас святара.

ГОЛАС СВАТАРА. Заўчасна стрэўшы смерць, Ігнацій Дольфіт

Спакой тут знойдзе. Пройдзена дарога,

Не барышамі складзеная, – працай,

Той працай, што прыносіла багацце,

Ды не таму, хто памнажаў яго

І хто дачасна адышоў ад свету.

Каля нябеснай брамы сам архангел

Руку ўскладзе прышэльцу на плячо

І скажа: «Гэты чалавек пранёс

Цяжар вялікі». Ў гарадской управе,

На пасяджэннях моўчкі пасядзяць,

Чакаючы, што слова скажа Дольфіт.

Ахвотна грамадзяне йшлі за ім.

Ён быў сумленны. Сёння з ім памерла

Сумленне горада. Ён быў патрэбны,

Найбольш цяпер, і ён пайшоў ад нас,

Пайшоў ад нас той чалавек, які

Умеў ісці дарогаю наўпрост,

Які грамадскія законы ведаў.

Ён ростам быў малы, вялікі духам.

Зрабіў сваю газету ён амбонам,

І гэты гучны голас чуўся ўсюды,

Прасторы і граніцы перамогшы.

Ігнацій Дольфіт, спі спакойна. Аман.

ДЖЫВОЛА. Тактоўны пастар наш: пра тое, як

Сканаў газетчык, – ані слова.

ГРЫ (на ім Дольфітаў капляюш). Мае
Ён не тактоўнасць – семярых дзяцей.

З маўзалея выходзяць Кларк і Мальбэры.

КЛАРК. Вы, свалата, пастойце над труною,
Каб ісціна не выпаўзла наверх?

ДЖЫВОЛА. Ах, Кларк, навошта груба так? Ці можна
Так лаяцца ў святыні? Ды і шэф
Не любіць жартаваць.

МАЛЬБЭРЫ. Ах, душагубы!
Ігнацій Дольфіт слова не парушыў,
І ён маўчаў.

ДЖЫВОЛА. Заслугі мала ў тым –
Дапамагаць маўчаннем. Хочам мы
Падтрымкі не маўчаннем, а высокім
І гучным словам.

МАЛЬБЭРЫ. Ён адно сказаў бы:
Вы – душагубы!

ДЖЫВОЛА. Дольфіта прыбраць
Была патрэба. Ён быў тая пора,
Якая выдзяляла пот усіх
Спалоханых зеляншчыкоў. Запахла
Крывавым потам баязліўства.

ГРЫ. Вам
З капустай вашай ці патрэбен рынак?
Ці не?

МАЛЬБЭРЫ. Нам не патрэбныя забойствы!

ГРЫ. Чысцюлі, бач! Вам рэжам быдла мы,
А ростбіфы ясце са смакам вы!
Крычыце: мяса! Лаеце пасля
На кухні кухара, што вострыць нож!
Вы – ёлупы, на нас маліцца трэба,
А не крычаць! Ану дамоў!

МАЛЬБЭРЫ. Ах, Кларк,
У чорны дзень ты іх прывёў да нас.

- КЛАРК. Я ведаю.
Абодва панура выходзяць.
- ГРЫ. Не паступайся, шэф! Хай не азмрочаць
Нам гады свята нашага!
- ДЖЫВОЛА. Ша! – тут Бэці!
- З маўзалея выходзіць Бэці Дольфіт, яе падтрымлівае пад руку жанчына. У і робіць некалькі крокаў ёй насустрач.
З маўзалея чуецца арганная музыка.
- УІ. Прыміце, місіс Дольфіт...
Яна моўчкі праходзіць міма.
- ГРЫ (*крычыць*). Эй, пастой!
Яна спыняецца, паварочваецца. Відаць, што твар у яе белы.
- УІ. Прыміце спачуванне, місіс Дольфіт!
Ваш муж пакінуў гэты грэшны свет,
Але гародніна жыве. Хай нават
Збыліся вы пра сваю капусту,
Хай слёзы слепаць вашы вочы, толькі ж
Трагедыя няхай вас не прымусіць
Збыць, што кулі подлых тэрарыстаў
Грузавікі з капустаю цяляюць,
Што газа льецца на капусту вашу,
На мірную капусту. Толькі ж я,
Я побач з вамі, нашу абарону
Прашу прыняць. Што скажаце на гэта?
- Бэці (*узвёўшы вочы ў неба*). О Божа! Дольфіт не астыў яшчэ!
- УІ. Смуткую разам з вамі я па сябры,
Забітым хціва з-за вугла рукою
Падступнаю.
- Бэці. Так, Дольфіта забіла
Рука, якую ён з даверам паціскаў.
Дык ці не ваша?
- УІ. Гэта зноў паклёпы,
Цкаванне, закіды, ліхія чуткі,

І нежаданне зразумець мяне,
І недавер да шчырасці маіх пачуццяў,
Фальшывая інтэрпрэтацыя
Маіх найлепшых парыванняў сэрца
Як дзеянняў варожых, адхіленне
Маёй працягнутаі рукі!

Бэці.

Рукі,

Якая душыць.

Уі.

То была праява

Маёй з ім дружбы!

Бэці.

Як удаў хацеў

Быць сябрам трусіку!

Уі.

Вы чулі гэта!

Вось так мяне стараюцца прывеціць!

І Дольфіт гэтак вольчы імкненне

Маё сардэчнае, парыў мой шчыры

Сухім разлікам, а вялікадушнасць

Праявай слабасці. На ўсё, што я

Прапановаў, ён адказаў маўчаннем.

Не цёплаю падтрымкай сэрца,

А я ж надзею меў, што на мае

Амаль уніжаныя просьбы-мольбы,

За дружбу, – узаемнасцю адкажа!

Але дарма! Мне кінулі пагарду

У твар. І нават гэтае маўчанне,

Нам абяцанае з панурым жалем, –

Парушыць радзя з нагоды першай!

Крычаць пра жахі, распускаюць плёткі

Пачварныя!.. Вазьміце пад увагу –

Цярпенне лопнуць можа!

Бэці.

Слоў не маю.

Уі.

У сэрцы словы ёсць.

Бэці.

Дык гэта сэрца

Гаворыць з вас так красамоўна?

Уі.

Я

Кажу, што адчуваю.

Бэці.

І няўжо

Так можна адчуваць? Я веру, веру!
Вы забіваеце са шчырым сэрцам!
Вы шчырыя ў той самай меры, як
Хтось іншы шчыры ў цноце і даброці!
Падману верыце, як вераць праўдзе!
Нязменна ж любіце заўсёды – здраду!
Сумленныя ў падмане! У карысці –
Вы бескарыслівы! І не падкупіш
Высакародным парываннем вас!
Адно звярыны пал натхняе вас!
І кроў! І гвалт! Вы дыхаеце імі
З найбольшай асалодай! Подласць вас
Да слёз расчульвае. А дабрыня
Вам ненавісная і выклікае
Ў вас прагу помсты!

Уі.

Прынцып, місіс Дольфіт,
Такі ў мяне, што апанента я
Ніколі не перапыняю, нават
Калі мяне ён бэсціць. Так, я знаю:
У ваших колах я – вялікі нелюб,
Маё паходжанне – а я, я сын
Кварталаў Бронкса – лічаць мне віною.
«Ён ахламон вясковы, ён не знае,
Які відэлец выбраць для дэсерту!
Ну, ці ж яго ў камерцыю пускаць?
Як толькі мова зойдзе пра тарыфы,
Ён хап! за нож адразу! Не, так справы
Не робяцца! Ён непатрэбны нам!»
Я, місіс Дольфіт, просты, называю
Усё назовамі сваімі, толькі ж
І гэтага ніколі не даруюць.
Са мною варагуюць толькі прымхі,
Перамагчы магу іх я рукамі
І справамі сваімі. Місіс Дольфіт,

- Вы звязаныя з гандлем зелянінай.
І я. І гэта паміж намі мост.
- Бэці. Яго не перакінеш цераз прорву,
На дне якое – труп!
- Уі. Мой горкі вопыт
Падказвае, што з вамі гаварыць
Павінна я па-дзелавому: я –
Палітык уплывовы, вы – у гандлі
Кароль капусты. Адкажыце мне:
Што вы намыслілі ў тым гандлі? Бо
Жыццё ідзе, не заўважаючы
Няшчасцяў нашых.
- Бэці. Так, жыццё ідзе,
Якраз таму я і хачу сказаць
Усім пра пошасць, пра пагрозу людзям!
Нябожчыку я прысягну: свой голас
Узненавіджу я, калі ён скажа:
«Хачу абедаць», «Добры дзень!», «Дабранач!»,
А не найбольш патрэбнае «Забіце
Артура Уі!»
- ГІРЫ (з пагрозай). Дзетачка, цішэй!
Уі. Вакол магілы. Для пяшчотных слоў
Яшчэ не час. А я ж кажу пра справы,
Не пра нябожчыкаў.
- Бэці. Ах, Дольфіт, Дольфіт!
Нашто мяне пакінуў?
- Уі. Праўда ваша.
Вы зразумейце, Дольфіта няма.
Хто ў Цыцэра падыме голас супраць
Тэрору, здэкаў, гвалту і насілля?
Нічым вам страту не кампенсаваць!
Няма апоры вам у дзікім свеце,
Няма вам абароны. Шанец ваш
Апошні – я!
- Бэці. Вы жадаеце такое

Ўдаве таго, каго вы ж і забілі?
Пачвара! Ведала я і чакала,
Што прыйдзеце сюды, каб звінаваціць
Кагосьці іншага за подласць вашу.
«Не я, а ён!», «Не ведаю нічога!»,
«Я згвалчаны», – крычыць сам гвалтаўнік,
«Забойства! Помста!» – ўсім крычыць забойца.

Уі. Мой план адзін: абараняць вас трэба.

Бэці (*слаба*). Не пройдзе ён!

Уі. А мы пабачым.

Бэці. Божа,

Абарані ад абароны нас!

Уі. Які ж дасце вы мне адказ?

(*Працягвае ёй руку.*)

На дружбу

Ці будзе згода ваша?

Бэці. Не і не!

(*З жахам выбягае.*)

З'яўляецца надпіс.

Сцэна 15

Спальня Артура Уі ў гатэлі «Мамот». Уі, якога мучаць кашмары, варочаецца ў ложку. На крэслах сядзяць ягонныя ахоўнікі, трымаючы рэвальверы на каленях.

Уі (*у сне*). Прэч! прэч, крывавыя! Спагаду майце!

Сцяна за ім робіцца празрыстай.

З'яўляецца дух Эрнэста Рому; у лобе рана ад кулі.

РОМА. І гэта ўсё табе не дапаможа –
Разня, падступства, лютасць і пагрозы –
Усё дарма, Артура. Бо гнілы
Ў тваіх зладзействаў карань. І яны
Не расцвітуць! А здрада – гной! Хлусі
І рэж тых Дольфітаў і Кларкаў, а –
Сваіх не руш! Ты чуў, Уі! Не руш!
Хоць апляці сваёю змовай свет,
А змоўшчыкаў не руш! Усю тапчы,
Усё драгуй, а ногі беражы!
Усім у твар хлусі, а той вунь твар,
У люстры вунь, не мерся падмануць!
Ты мне нанёс удар, але, Артура,
Нанёс удар сабе. Я сябрам быў
Табе яшчэ тады, калі цябе
Ўсе вышыбалы зналі. Я цяпер –
У небыцці, а ты на «ты» з усімі
Гаспадарамі вашага жыцця.
Ты ўзвышаны быў здрадай, будзеш здрадай
І скінуты. Як ты прадаў свайго
Памочніка Эрнэста Рому, так і ўсіх
Ты прадасі, і прададуць цябе.
Зямля сырая пахавала Рому,

А не твая, Артура Уі, здрада.
Яна стаіць, яе хістае вецер,
Над ціхімі магіламі, і людзі
Глядзяць і бачаць. Прыйдзе, прыйдзе дзень,
Калі ахвяры ўсе твае паўстануць,
Усе, каго забіў ты і заб'еш,
І пойдучь на цябе сцяной суцэльнай,
І ты, акружаны нянавісцю,
Шукацьмеш абароны... Як і я
Шукаў яе, як я крычаў, і кляў. –
Крычы, кляні! Зямля маўчыць, не чуе...

Уі (*ускоквае*). Згінь, гад! Страляйце! Згінь! Вы там паснулі?

Ахоўнікі страляюць у тое месца сцяны, на якое паказвае Уі.

Рома (*знікаючы*). Страляйце, кулі не бяруць мяне!

Сцэна 16

Сіці. Сход чыкагскіх гандляроў гароднінай.
Яны вельмі бледныя.

ПЕРШЫ ГАНДЛЯР. Шантаж! Забойства! Гвалт! Рабунак! Рэкет!

ДРУГІ ГАНДЛЯР. А тут пакора! Рабалепства! Страх!

Трэці гандляр. Не, не пакора! Ёў студзені да нас

У лаўку пруща двое: рукі ўгору!

Я іх адразу спапяліў пагардай

Ды так спакойна ім кажу: панове,

Я саступаю сіле, – паказаўшы,

Што з імі нават знацца не хачу

І не ўхваляю іхняга ўварвання.

Я строгі быў. Мой непакісны ўпор

Ім гаварыў: ну, што ж, бярыце касу,

Але, калі б не зброя ваша...

Чацвёрты гандляр.

Слушна.

А я ўмываю рукі! Так сказаў

Я жонцы.

ПЕРШЫ ГАНДЛЯР. Вось, што значыць баязлівасць!

Ды не – разлік! Здавалася, аддаць

Ім моўчкі касу, душагубы тыя

Узяўшы пойдучь. Аж – зусім не тое!

Шантаж! Забойства! Гвалт! Рабунак! Рэкет!

ДРУГІ ГАНДЛЯР. А з намі так і трэба! Без хрыбта

Мы ўсе!

ПЯТЫ ГАНДЛЯР. Ды не – без зброі! Морквай я

Гандлюю. Я не гангстар.

Трэці гандляр.

Спадзяюся,

Сабака гэты на такіх нарвецца,

Якія іклы ім свае пакажуць.

Няхай паткнуцца толькі дзе яшчэ.

Чацвёрты гандляр. У Цыцэра, напрыклад!

Уваходзяць гандляры гароднінай з Цыцэра.
Яны белыя як снег.

Гандляры з Цыцэра. Хэло, чыкагцы!

Гандляры з Чыкага. Хэло, сябры з Цыцэра! Хэло!

Што прывяло вас?

Гандляры з Цыцэра. Выклікалі нас.

Гандляры з Чыкага. А хто?

Гандляры з Цыцэра. Ды ён жа.

Першы гандляр з Чыкага. Як ён можа вам

Даваць каманды?

Першы гандляр з Цыцэра. Ён узвёў курак!

Другі з Цыцэра. Прышлося гвалту саступіць.

Першы з Чыкага. Пракляцце! Баязліўцы! Не мужчыны!

Суду няма у Цыцэра?

Першы з Цыцэра. Няма.

Трэці з Цыцэра. Ужо няма.

Трэці з Чыкага. Змагацца трэба, людзі!

Спыніце пошасць і чуму спыніце!

Не дапусціце, каб пажэрла вас

Там саранча.

Першы з Чыкага. Другі, дзесяты горад,

А там ён – цэлы горад праглыне.

Дзеля краіны ўсёй – змагайцеся!

Другі з Цыцэра. За ўсю краіну – мы? Хай іншыя.

А мы ўмываем рукі...

Чацвёрты з Чыкага. Мы, галганы,

Мы верым, быццам на такіх нарвецца,

Якія іклы ім свае пакажуць.

Падгукіфанфараўз'яўляюцца Артура Уі і Бэці Дольфіт (уся ў жалобным), за ёю – Кларк, Гіры, Джывола і ахоўнікі.
Уі праходзіць наперад. На заднім плане становяцца строем ахоўнікі.

Гіры. Хэло? З Цыцэра тут усе?

ПЕРШЫ З ЦЫЦЭРА. Усе.

ГІРЫ. Чыкагцы тут?

ПЕРШЫ З ЧЫКАГА. Усе.

ГІРЫ (Уі). Усе сабраны.

ДЖЫВОЛА. Ласкава просім, гандляры! Наш трэст
«Цвятной капусты» вам перадае
Сардэчнае вітанне.

(Кларку.)

Містэр Кларк, прашу.

КЛАРК. Паведамляю навіну: пасля
Перагавораў доўгіх, што ішлі
Не так ужо і гладка (выдам тайну!),
Гуртовы гандаль Бэці Дольфіт стаў
Партнёрам нашае «Цвятной капусты».
Цяпер усім пачне рабіць пастаўкі
Мной памянёны трэст. Тут відавочны
Ваш поўны выйгрыш: у надзейнасці!
Мы ўжо зацвердзілі усе расцэнкі –
Крыху павышаныя. Місіс Дольфіт,
Вы сталі сябрам трэста, дык дазвольце –
Я вам руку пацісну.

Кларк і місіс Дольфіт паціскаюць адно аднаму рукі.

ДЖЫВОЛА. Мае слова

Аргура Уі.

Уі (падыходзіць да мікрафона). Гандляры Чыкага
І Цыцэра! Сябры! Сутрамадзяне!
Калі Дагсбора – сам узор сумлення! –
Мяне паклікаў год таму назад
І папрасіў узяць пад абарону
Чыкагскі гандаль зелянінай, я
Расчуліўся, хоць не зусім быў пэўны,
Ці апраўдаю я яго давер.
Памёр Дагсбора. Завяшчанне старца
Вядома вам. Нябожчык пасылае

Падзяку мне, як названаму сыну,
За ўсё, што я зрабіў з тае гадзіны,
Калі згадзіўся на ягоны заклік.
І гандаль зелянінай – морквай,
Капустай, буракамі – у Чыкага
Ад сёння пад надзейнай абаронай.
А потым я прыняў і іншы заклік:
Ігнацій Дольфіт упрасіў мяне
Пад абарону Цыцэра прыняць.
Згадзіцца мусіў я. Але паставіў
Адну умову: хай мяне папрасяць
Самыя гандляры. Забараніў
Рабіць на Цыцэра любыя ўціскі!
Ваш горад можа сам абраць мяне!
Я не хачу, каб паблажалі мне,
Праз зубы цэдзячы: «ну добра, хай!»
Ці моршчыліся каб, крывілі губы,
Згаджаючыся на мяне. Хачу,
Каб радасна крычалі ўсе: «Яго!».
І вось, калі сказаў, чаго хачу,
Чаго ж хачу, – хачу у поўнай меры, –
Я зноў звяртаюся да вас, чыкагцы.
Мяне вы добра ведаеце: веру,
Што па заслугах цэніце мяне.
Дык вось: хто за мяне? Зазначу ў дужках,
Што хто не за, той супраць і няхай
Пасля шкадуе сам. Усё, я скончыў.
Вы можаце свабодна выбіраць.

Джывола.

Паслухайце спачатку, місіс Дольфіт,
Чый муж адстойваў вашы інтарэсы!

Бэці.

Сябры! Цяпер, калі заступнік ваш,
Мой незабыўны муж, Ігнацій Дольфіт,
Сышоў...

Джывола.

Пад покрыў Бога!

Бэці.

І не можа

Вас падтрымаць – я раю: абярыце
Заступнікам сваім Артура Уі,
Як я яго абрала ў цяжкі час,
Яго бліжэй і лепш спазнаўшы.

ДЖЫВОЛА.

З Богам!

ГРЫ.

Хто за, падымем рукі!

Некаторыя адразу падымаюць рукі.

АДЗІН З ЦЫЦЭРА.

Выйсці можна?

ДЖЫВОЛА. Любы свабодны, хай што хоча, робіць.

Гандляр з Цыцэра нерашуча выходзіць. За ім – два ахоўнікі.

Чуецца стрэл.

ГРЫ.

Так. Вы цяпер! Які свабодны выбар?

Усе падымаюць рукі, кожны цягне ўгору абедзве рукі.

ДЖЫВОЛА.

Шэф, рэферэндум скончаны, усе:

І з Цыцэра, таксама ж і з Чыкага

Усхвалявана дзякуюць табе

За тое, што бярэш пад абарону.

УІ.

Падзяку вашу горача прымаю.

Пятнаццаць год назад, калі я, сын

Кварталаў Бронкса, беспрацоўны, лёсам

Пакліканы, пачаў свой шлях у горад

Чыкага разам з вернымі сямя

Таварышамі, – марыў моцны мір

Заваяваць для гандлю зелянінай,

Было ў той час нас мала, хто натхнёна

Імкнуўся забяспечыць гэты мір.

Цяпер нас шмат! І моцны мір у гандлі

Не мара, а рэальнасць. Доўгі мір

Каб забяспечыць вам, я загадаў

Сюды даставіць новыя прылады:

Браневікі, гранаты, кулямёты

І соцень пяць дубінак эластычных:

Бо абароны нашай сёння просяць

Усе – не толькі ў Цыцэра й Чыкага,
Але і ў іншых гарадах: Дэтройт,
Таледа, Бостан, Вашынгтон, Нью-Йорк!
І там капусту любяць. Флінт, Атланта,
Лінкольн! Дыега! Санта-Фэ! Сэнт-Пол!
Шайен! Чарлстон! Калумбія! Лас-Вэґас!
Усім адно: «Абарані, Артура!»
І абароніць, і паможа Уі.

Грукат барабанаў, фанфары.

Падчас прамовы з'яўляецца надпіс.

Сцэна 17

Цыцэра. З разбітага грузавіка выпаўзае акрываўленая жанчына і з цяжкасцю ідзе наперад.

Жанчына. Ратуйце! Людзі, памажыце! Людзі!
Ратуйце! Муж забіты у машыне!
Рука мая прапала... і машына!
Хутчэй мне дайце бінт... Нас б'юць, як мух,
Што лётаюць над куфлем піва! Божа!
Няма нікога! Памажыце ж! Муж!..
Забойцы! Ведаю забойцу мужа! –
Ты, Артура Уі!

(Шалёна.)

Звер! Пачвара!

Падонак, гной, смярдзючая пачвара!
Ты бруд з апошняй ямы бруду! Вош! –
Ты – гніда, горшая за гніду!
І ўсе маўчаць! Забойца Уі! Людзі,
Забойца ён!

Паблізу трашчыць кулямёт, жанчына падае.

О божухны! Чаму

Дагэтуль не звялі чуму!

ЭПІЛОГ

Вучыцеся глядзець, самкнуўшы вочы,
І дзейнічаць, не галаву марочыць.
Вы лічыце, што чалавецтву годзе,
Адправіць к чорту чортава выроддзе?
Не радуйцеся рана: тое лона,
Што спарадзіла гада, родзіць зло нам.

ХРАНАЛОГІЯ

Надпісы, якія з'яўляюцца ў канцы кожнай сцэны.

Сцэна 1

1929–1932. Сусветны крызіс моцна ўдарыў па Германіі. Калі ён дасягнуў свайго апагею, прускія юнкеры зрабілі некалькі спробаў атрымаць пазыку у дзяржавы. Доўга гэтыя спробы не давалі плёну. Рэйнскія прамыслоўцы мараць пра заваёвы.

Сцэны 2 і 3

Памешчыкі, спрабуючы зацікавіць прэзідэнта Гіндэнбурга сваімі патрэбамі, падносяць яму ганаровы дарунак – маёнтак.

Сцэна 4

Увосень 1932 года партыя Гітлера і ягоная асабістая гвардыя стаялі перад пагрозай фінансавага краху, а значыцца, неадкладнага роспуску. Гітлер пачаў рашуча дамагацца ўлады. Але яму доўга не ўдавалася атрымаць аўдыенцыю ў Гіндэнбурга.

Сцэна 5

У студзені 1933 года прэзідэнт Гіндэнбург некалькі разоў адмаўляўся прызначыць лідэра нацыянал-сацыялісцкай партыі на пасаду рэйхсканцлера. Але ён баяўся расследавання скандалнай справы з «усходняй дапамогай», у якой ён быў сам замешаны. За падараваны яму маёнтак Нойдэк Гіндэнбург узяў дзяржаўныя грошы і патраціў іх не па прызначэнні.

Сцэна 6

Калі рэйхсканцлер генерал Шлейхер загразіў прэзідэнту выкрыццём фінансавых афёраў і злоўжыванняў, Гіндэнбург 30 студзеня 1933 года перадаў Гітлеру ўладу. Следства было спынена.

Сцэна 7

Паводле некаторых крыніц Гітлера вучыў дэкламацыі і сцэнічнай пластыцы правінцыйны актэр Бызіль.

Сцэна 8

У лютым 1933 года загарэўся будынак рэйхстага. Гітлер звінаваціў сваіх праціўнікаў у падпале і падаў сігнал да ночы доўгіх нажоў.

Сцэна 9

Пасля гучнага судовага працэсу пра падпал Рэйхстага трыбунал у Лейпцыгу прыгаварыў да пакарання смерцю звар'яцелага валацугу. Сапраўдныя падпальшчыкі выйшлі сухія з вады. З таго часу германская юстыцыя працуе на Гітлера.

Сцэны 10 і 11

Блізкая смерць Гіндэнбурга выклікала жорсткія разборкі ў лагеры нацыстаў. Уплывовыя колы патрабавалі адхіліць Эрнста Рэма. Неўзабаве дайшло да акупацыі Аўстрыі.

Сцэна 12

У ноч на 30 чэрвеня 1934 года Гітлер учыніў напад на свайго сябра Эрнста Рэма ў гатэлі, дзе Рэм чакаў яго, каб пачаць сумесныя дзеянні супроць Гіндэнбурга і Герынга.

Сцэна 13

У 1934 годзе аўстрыйскі канцлер Энгельберт Дольфус згадзіўся на патрабаванне Гітлера – забараніць аўстрыйскаму друку нападаць на нацысцкую Германію.

Сцэны 14

Акупацыя Аўстрыі папярэднічала забойства Энгельберта Дольфуса, аўстрыйскага канцлера. Нацысты нястомна вербавалі ў Аўстрыі прыхільнікаў.

Сцэна 16

11 сакавіка 1938 года Гітлер уступіў у Аўстрыю. Ва ўмовах нацысцкага тэрору 98 працэнтаў выбаршчыкаў галасавалі за Гітлера. Германія ступіла на шлях заваёваў. Пасля Аўстрыі настала чарга Чэхаславакіі, Польшчы, Даніі, Нарвегіі, Галандыі, Бельгіі, Францыі, Румыніі, Балгарыі, Грэцыі.

КАМЕНТАР

П'еса «Узлёт Артура Уі, які можна было спыніць» была напісана цягам трох тыдняў у сакавіку 1941 г. у Фінляндыі. Яшчэ за сем гадоў перад тым нямецкі філосаф і крытык Вальтэр Беньямін у сваіх нататках адзначыў, што Брэхт прыдумаў сюжэт пра Артура Уі, але да напісання самой п'есы тады справа не дайшла. Брэхт планаваў паставіць гэтую п'есу ў Злучаных Штатах, куды ён перабраўся неўзабаве пасля пачатку савецка-нямецкай вайны. Дзеля гэтага ён аднавіў сувязі са знакамітым нямецкім даваенным рэжысёрам Эрвінам Піскатарам, які з сярэдзіны 1930-х гг. жыў у ЗША і досыць паспяхова супрацоўнічаў з шэрагам нью-ёркскіх тэатраў на Бродвэй. Піскатар замовіў Хофману Рэйналдсу пераклад п'есы на англійскую мову. Неўзабаве пасля завяршэння перакладу рэжысёр арганізаваў яго чытанне ў нью-ёрскай Драматычнай майстэрні, але ў выніку п'еса не зацікавіла амерыканскіх прадусараў.

Калі ў канцы 1940-х гг. Брэхт фактычна ўзначаліў наваствораны тэатр «Берлінер ансамбль» у камуністычным Усходнім Берліне, сітуацыя з магчымасцю пастаноўкі «Узлёту Артура Уі» не палепшала: відавочна, ідэолагі новага рэжыму ўбачылі ў ёй намёкі на дзейнасць новых, духоўна ім блізкіх дыктатараў. Першая пастаноўка п'есы адбылася толькі 10 лістапада 1958 г. у заходнегерманскім Штутгарце. Рэжысёрам гэтага спектакля быў Петэр Паліч, а ў загалоўнай ролі выступіў актор Вольфганг Кілінг. Годам пазней спектакль нарэшце з'явіўся і на сцэне берлінскага брэхтаўскага тэатра, прычым яго паставіў той жа Петэр Паліч у супрацоўніцтве з Манфрэдам Вэквертам. У тым жа годзе «Артура Уі» быў пастаўлены ў знакамітым парызскім нацыянальным народным тэатры сусветна вядомым рэжысёрам Жанам Віларам (разам з Жоржам Вільсонам), прычым сам Вілар выконваў ролю загалоўнага героя.

Розгалас мела таксама пастаноўка п'есы, ажыццёўленая ў 1962 г. у варшаўскім Сучасным тэатры рэжысёрам Эрвінам Аксэрам: галоўную ролю там бліскуча выканаў знакаміты польскі актор і рэжысёр Тадэвуш Ламніцкі.

У 1997 г. спектакль «Узлёт Артура Уі, які можна было спыніць» па п'есе Бертальта Брэхта ў перакладзе Васіля Сёмухі быў пастаўлены беларускім рэжысёрам Валерыем Мазынскім на сцэне тэатра «Вольная сцэна», і гэта, паводле паведамленняў беларускай незалежнай прэсы, стала адной з прычын таго, што беларускае міністэрства культуры праз нейкі час не працягнула кантракт з рэжысёрам.

Вышэйзгаданы пераклад Сёмухі, перададзены рэдкалегіі серыі «Драматургі свету», з нязначнымі праўкамі перакладчыка друкуецца ў гэтым выданні.

Большасць герояў п'есы мае сваіх наўпроставых гістарычных адпаведнікаў. Глядач павінен пазнаць у асобе Артура Уі Адольфа Гітлера; стары Дагсбора дзейнічае падобна да германскага прэзідэнта Паўля фон Гіндэнбурга; учынкi Эмануэле Гіры вельмі падобныя да дзеянняў рэйхсмаршала Германа Гёрынга, Джузэпэ Джывола выглядае вылітым Ёзэфам Гёбельсам; імя і прозвішча Эрнэста Рома не дазваляюць усумніцца, што гаворка ідзе пра гістарычную асобу камандзіра падраздзяленняў СА; Тэд Рэг выклікае непазбежныя асацыяцыі з папличнікам Рома Грэгарам Штраксэрам; асоба Кларка асацыюецца з асобай дагітлераўскага канцлера фон Палена; у паводзінах Фіша выразна чытаюцца намёкі на асобу абвінавачанага ў падпале рэйхстага Марынуса ван дэр Любэ; прозвішча Дольфіт вельмі нагадвае прозвішча аўстрыйскага канцлера і міністра замежных спраў Дольфуса.

Пад вобразам горада Чыкага маецца на ўвазе тагачасны германскі рэйх, а Цыцэра – гэта не што іншае, як Аўстрыя 1930-х гадоў. Калі гараць сховішчы з кветкавай капустай, глядач разумее, што тут гаворка ідзе пра падпал рэйхстага.

Лявон Баршчэўскі

ЗМЕСТ

Эпічны тэатр Бертальта Брэхта і яго п'еса пра Артура Уі. <i>Лявон Баршчэўскі</i>	5
Узлёт Артура Уі, які можна было спыніць	9
Сцэна 1	13
Сцэна 2	19
Сцэна 3	22
Сцэна 4	26
Сцэна 5	33
Сцэна 6	42
Сцэна 7	50
Сцэна 8	56
Сцэна 9	64
Сцэна 10	72
Сцэна 11	73
Сцэна 12	86
Сцэна 13	90
Сцэна 14	96
Сцэна 15	103
Сцэна 16	105
Сцэна 17	111
Эпілог	112
Храналогія	113
Каментар. <i>Лявон Баршчэўскі</i>	116

Брэхт, Б.

Б87 Узлёт Артура Уі, які можна было спыніць / Бертальт Брэхт; пер. з нямецкай Васіля Сёмухі; прадмова Л. Баршчэўскага. — Мінск : Выдавец Зміцер Колас, 2019. — 120 с. (Драматургі свету).

ISBN 978-985-23-0036-0.

Бертальт Брэхт (1898–1956) – нямецкі драматург і паэт, стваральнік «эпічнага тэатра», чалавек, які ўсё сваё жыццё мусіў рабіць выбар паміж рознымі таталітарнымі ідэалогіямі і, як мог, супрацьстаяў кожнай з іх. Драма «Узлёт Артура Уі, які можна было спыніць» (1941) не толькі паказвае тэхналогію заваявання ўлады гітлераўскім і да яго падобнымі рэжымамі, але і ставіць вечнае пытанне: ці можа палітыка наогул быць маральнай?

Адрасуецца шырокаму колу чытачоў.

УДК 821.112.2-21

ББК 84(4Нем)-6

Серыя «Драматургі свету»

Літаратурна-мастацкае выданне

Бертальт Брэхт

УЗЛЁТ АРТУРА УІ, ЯКІ МОЖНА БЫЛО СПЫНІЦЬ

Адказы за выпуск *Зм. Колас*.

Падпісана да друку 21.01.2019. Фармат 60×84 ¹/₁₆.

Папера афсетная. Друк лічбавы.

Ул.-выд. арк. 5,70. Ум. друк. арк. 6,98.

Наклад 99 асобнікаў. Заказ № 10.

Выдавец і паліграфічнае выкананне
індывідуальны прадпрымальнік Зміцер Колас.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі
выдаўца, вытворцы, распаўсюдніка
друкаваных выданняў № 1/291 ад 17.04.2014.

Пр. Незалежнасці, 105-14, 220023, Мінск.

ISBN 978-985-23-0036-0

9 789852 300360

12+

FOR THE NEXT 100 YEARS WE WILL BE THE MOST POWERFUL AND INFLUENTIAL NATION ON EARTH